

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτικές, Οικονομικές και
Διεθνείς σχέσεις στη Μεσόγειο»**

Διπλωματική Εργασία

Θέμα: Γλωσσικές Πολιτικές για τις Σλαβικές Διαλέκτους στην Ελλάδα

Επιβλέπουσα:

Καραντζόλα Ελένη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

Κεφαλά Παρασκευή, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών

Ντάλης Σωτήρης, Λέκτορας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών

Εισηγήτρια: Βαγιανού Φιλιά

ΑΜ: 433Μ/2011023

Ρόδος, Σεπτέμβριος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.4

ΚΕΦ. Α΄-Οι σλαβικές γλωσσικές μειονότητες-διάλεκτοι στην Ελλάδα

1.1-Η σλαβική γλώσσα και οι διάλεκτοί της.....σελ.8

1.2 Το φαινόμενο ύπαρξης των σλαβικών γλωσσικών μειονοτήτων-διαλέκτων στην Ελλάδα.....σελ.10

1.3 Πληθυσμιακή κατανομή.....σελ.14

1.4 Γεωγραφική κατανομή.....σελ.15

ΚΕΦ. Β΄-Η χρήση της γλώσσας

2.1 Η χρήση της γλώσσας σε συνάρτηση με την εθνική συνείδηση και την ηλικία.....σελ.18

2.2 Η χρήση της γλώσσας σε σχέση με κοινωνικά χαρακτηριστικά.....σελ.20

2.3 Η κατάσταση της γλώσσας.....σελ.21

ΚΕΦ. Γ΄-Πολιτικές του ελληνικού κράτους

3.1 Ήπια πολιτική γλωσσικού εξελληνισμού.....σελ.23

3.2 Η Συνθήκη του Νειγύ.....σελ.25

3.3 Απόπειρα ίδρυσης σλαβικών σχολείων.....σελ.26

3.3.1 Η περίοδος 1925-1926.Το Πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφώφ.....σελ.26

3.3.2 Το Abecedar.....σελ.28

3.3.3 Η περίοδος πριν τη μεταξική δικτατορία.....σελ.33

3.4 Η δικτατορία του Μεταζά.....σελ.33

3.5 Το «ανύπαρκτο» ζήτημα.....σελ.35

3.5.1 Οι Ελληνο-γιουγκοσλαβικές συμφωνίες.....σελ.38

3.5.2 Μαζικές ορκωμοσίες και Επιτηρούμενη Ζώνη.....σελ.40

3.5.3 Προπαγάνδα και κινδυνολογία.....σελ.42

3.6 Η χουντική πολιτική.....σελ.44

ΚΕΦ. Δ΄-Προοδευτική Μεταπολίτευση και χωλαίνουσα Δημοκρατία

4.1 Το «ανόπαρκτο» ζήτημα την περίοδο της Μεταπολίτευσης.....σελ.49

4.2 Η κατάσταση της σλαβοφωνίαςσελ.50

4.3 Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού- Ουράνιο Τόξο.....σελ.53

4.4 Το δίτομο λεξικό της Ελληνο-Μακεδονικής γλώσσας.....σελ.56

Αντί επιλόγου.....σελ.58

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.61

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Πολιτική Επιστήμη αντιπαραθέτονται δύο κλασσικές θεωρίες, η «αντικειμενική» και η «υποκειμενική», ως προς τα στοιχεία που απαρτίζουν ένα έθνος. Και οι δύο συγκλίνουν στην παραδοχή πως κύριο παράγοντα συνοχής μιας εθνικής κοινωνίας αποτελεί η ύπαρξη εθνικής συνείδησης, η οποία «χτίζεται» κυρίως μέσω των κοινών γλωσσικών και θρησκευτικών χαρακτηριστικών¹. Για την Ελλάδα λοιπόν, όπως και για τις περισσότερες χώρες, η γλώσσα αντιπροσωπεύει μία από τις σημαντικότερες αξίες της Ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Παρά το γεγονός ότι στην Ελλάδα η βασική ομιλούμενη γλώσσα και αναγνωρισμένη από το Σύνταγμα ως επίσημη γλώσσα² της χώρας είναι η Ελληνική, ωστόσο, υπάρχουν και άλλες ομιλούμενες γλώσσες μειονοτικών ομάδων, όπως η τουρκική, αλλά και διάλεκτοι,³ όπως οι σλαβικές. Οι γλώσσες αυτές χαρακτηρίζονται ως «μειονοτικές γλώσσες» και οι ομάδες που τις ομιλούν ως «γλωσσικές μειονότητες». Μία «γλωσσική μειονότητα» αποτελείται από τους δίγλωσσους εκείνους, στους οποίους συνήθως ασκούνται ισχυρές εξωτερικές πιέσεις, ώστε να μάθουν την γλώσσα της πλειονότητας και οι οποίοι μπορεί, επίσης, να υφίστανται εσωτερικές- ενδοοικογενειακές-πιέσεις, ώστε να διατηρήσουν τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο σπίτι.⁴ Πρέπει να σημειωθεί ότι, σήμερα, ο πολιτικά φορτισμένος όρος «μειονότητες», τείνει να αντικατασταθεί από τους όρους «εθνικές, εθνοτικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές, γλωσσικές και φυλετικές ομάδες».⁵ Κατά τον Hoffman σε όλο τον κόσμο διακρίνουμε γηγενείς και μη γηγενείς γλωσσικές μειονότητες.⁶

¹ Κρατερός Ιωάννου et al, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: οι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στη Διεθνή Έννομη Τάξη*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1990, σσ. 40-1

² Επίσημη γλώσσα είναι η γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείται από ένα κράτος ή και κάποια μικρότερη μονάδα του, όπως μια περιφέρεια, ένα ομόσπονδο κρατίδιο (ή πολιτεία). Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιείται στη νομοθεσία, την δικαιοσύνη και την δημόσια διοίκηση. Η επίσημη γλώσσα ορίζεται είτε ρητά από το Σύνταγμα ή από ειδικό νόμο, είτε με έμμεσο τρόπο, δηλαδή μέσω της χρήσης μιας γλώσσας από το Σύνταγμα, που κατά συνέπεια την καθιστά και γλώσσα της κυβέρνησης και της Βουλής.

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%80%CE%AF%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B7_%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1

³ Με τον όρο «διάλεκτος» δηλώνεται ένα τοπικό γλωσσικό ιδίωμα σε αντιπαράθεση προς μια εθνική γλώσσα ή μια ομάδα τοπικών γλωσσικών ιδιωμάτων, τα οποία μπορεί να εμφανίζουν διάφορες παραλλαγές ή να περιέχουν κοινά φωνητικά, λεξιλογικά ή συντακτικά στοιχεία

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%82>

⁴ Ελένη Σελλά-Μάζη, «Διγλωσσία και ολιγότερο ομιλούμενες γλώσσες στην Ελλάδα», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Κριτική, Αθήνα, 1997, σ. 353.

⁵ Οι διάφοροι ορισμοί προσδιορισμού της «μειονότητας» επιτυγχάνονται βάσει: α) αντικειμενικών κριτηρίων μιας πληθυσμιακής ομάδας ενός κράτους, που διακρίνεται από τον υπόλοιπο πληθυσμό λόγω ιδιαιτέρων

Η «μειονοτική γλώσσα» ορίζεται από το Χάρτη των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως η γλώσσα, η οποία: α) παραδοσιακά χρησιμοποιείται εντός ορισμένης περιοχής του κράτους από υπηκόους του κράτους αυτού, οι οποίοι συνιστούν ομάδα αριθμητικώς μικρότερη από τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους και β) διαφέρει από την επίσημη γλώσσα ή γλώσσες του εν λόγω κράτους.⁷ Ο Allardt⁸ παραθέτει τέσσερα κριτήρια που χαρακτηρίζουν τις μειονοτικές γλώσσες και τις γλωσσικές μειονότητες: α) την αυτο-κατηγοριοποίηση, τον αυτοπροσδιορισμό της δηλαδή ως τέτοιας, β) την κοινή καταγωγή των ομιλητών της εν λόγω γλώσσας, γ) τα ιδιαίτερα γλωσσικά, πολιτισμικά ή ιστορικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με τη γλώσσα και δ) την κοινωνική οργάνωση της διεπίδρασης των γλωσσικών ομάδων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η ομάδα να τοποθετείται σε μειονοτική θέση. Κατά τον P. Trudgill, οι μειονοτικές ή μη γλώσσες σε σύγκριση με τις γεινιάζουσες αυτών γλώσσες διακρίνονται σε «γλώσσες απόκλισης» [Abstand] και σε «γλώσσες σύγκλισης» [Ausbau]⁹. Ο χαρακτήρας «απόκλισης» ή «σύγκλισης» μιας μειονοτικής γλώσσας καθορίζει και το μέλλον της γλώσσας.

Η ύπαρξη των μειονοτικών γλωσσών στην Ελλάδα είναι σχετική με τον τρόπο διαμόρφωσης των ορίων του ελληνικού κράτους, από τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας του 1821 έως το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Ανάμεσα στις σημερινές σημαντικότερες αλλόγλωσσες ομάδες, την αρβανίτικη, την κουτσοβλάχικη, την πομακική, την αθιγγανική ρομανί και την τουρκική, είναι και η σλαβομακεδονική, την οποία πραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Στην Ελλάδα ομιλούνται σλαβικές διάλεκτοι, είτε διότι υπάρχουν πληθυσμιακές ομάδες, μητρική γλώσσα των οποίων είναι κάποια σλαβική γλώσσα, είτε διότι υπάρχει αλληλοδιαπερατότητα, όπως πολύ συχνά παρατηρείται στις μεθοριακές περιοχές. Το

εθνικών, θρησκευτικών και γλωσσικών χαρακτηριστικών και β) υποκειμενικών κριτηρίων, που αφορούν στη βούληση του κάθε μέλους χωριστά να διατηρήσει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, ώστε να ταυτιστεί εκουσίως με την ομάδα αυτή. Βλ. Ελένη Σελά-Μάζη, *όπ. π.*, σ. 354

⁶ *ibid.* σ. 359, «Οι γηγενείς κατηγοριοποιούνται: α) στις γλωσσικές εκείνες μειονότητες, των οποίων η γλώσσα δεν αποτελεί επίσημη γλώσσα κανενός κράτους και β) στις γλωσσικές εκείνες μειονότητες, των οποίων η γλώσσα συνιστά επίσημη γλώσσα κάποιου άλλου κράτους. Μη γηγενείς γλωσσικές μειονότητες είναι εκείνες οι εθνοτικές ομάδες, οι οποίες εγκαταστάθηκαν πρόσφατα σε ένα κράτος και διακρίνονται: α) στις ομάδες εκείνες, οι οποίες μετακινήθηκαν πρόσφατα προς το σημερινό τόπο διαμονής τους και β) στις ομάδες εκείνες, των οποίων οι πρόγονοι μετακινήθηκαν προς το συγκεκριμένο κράτος. »

⁷ *ibid.* σ. 360.

⁸ *ibid.* σ. 357

⁹ *ibid.* σ. 364. «Γλώσσες απόκλισης» (Abstand) είναι εκείνες που δικαιωματικά θεωρούνται γλώσσες και όχι διάλεκτοι, χάρη στα πολύ διαφορετικά τους γλωσσικά χαρακτηριστικά σε σύγκριση με όλες τις άλλες γλώσσες (π. χ. τα βασκικά). «Γλώσσες σύγκλισης» (Ausbau) είναι εκείνες οι γλωσσικές ποικιλίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από το καθεστώς της γλώσσας μάλλον παρά της διαλέκτου, όχι χάρη στα ίδια γλωσσικά τους χαρακτηριστικά, αλλά χάρη σε συγκεκριμένα κοινωνικά, πολιτιστικά και πολιτικά χαρακτηριστικά, τα οποία συνήθως συνέχονται με τις έννοιες «αυτονομία» και «τυποποίηση». Σε αυτή την κατηγορία υπάγεται η πλειονότητα των ευρωπαϊκών γλωσσών.

ενδιαφέρον που παρουσιάζει το θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι το γεγονός ότι, παρά τις επίσημες διακηρύξεις αυτών που ακολουθούσαν την προδιαγεγραμμένη εθνική γραμμή ότι η «αλλοφωνία» κάποιων πληθυσμιακών ομάδων που κατοικούν μέσα στον ελλαδικό χώρο δεν έχει καμία σχέση με την εθνική συνείδησή τους και την ελληνικότητά τους, τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά στην αρχή. Η επιβίωση της σλαβομακεδονικής γλώσσας στην Ελλάδα θεωρήθηκε ότι έκρυβε μεγάλους κινδύνους για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Για το λόγο αυτό ακολουθήθηκε επί δεκαετίες μια σκληρή πολιτική απέναντι στην γλωσσική ιδιαιτερότητα των Σλαβομακεδόνων, που χαρακτηρίστηκε ως η εποχή με τις χειρότερες περιόδους κατατρεγμού. Εκτός των άλλων, οι σλαβόφωνες ομάδες της Ελλάδας υφίστανται και την γλωσσική, την πολιτιστική, αλλά και την πολιτική επιρροή της σλαβόφωνης πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), γεγονός που προσδίδει διαφορετικές διαστάσεις στο ζήτημα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία λοιπόν, θα ασχοληθεί με τις γλωσσικές πολιτικές της Ελλάδας για τις σλαβικές διαλέκτους των πληθυσμιακών ομάδων που ζουν στο εσωτερικό της ελληνικής Μακεδονίας (το ομώνυμο δηλαδή γεωγραφικό διαμέρισμα της χώρας μας).¹⁰ Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η γλώσσα των σλαβόφωνων Μακεδόνων και οι διάλεκτοί της που αποτέλεσαν αντικείμενα διαφωνιών ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη, αλλά και μεταξύ των επιστημόνων, καθώς επίσης και οι απόψεις αυτών, του ελληνικού κράτους, της ΠΓΔΜ, αλλά και των ίδιων των σλαβόφωνων της ελληνικής Μακεδονίας, σχετικά με το θέμα. Στη συνέχεια αναφέρεται το φαινόμενο ύπαρξης Ελλήνων σλαβόφωνων στη Μακεδονία, η πληθυσμιακή κατανομή τους σε αυτήν, καθώς και η γεωγραφική κατανομή τους στη Βόρεια, Δυτική και Ανατολική Μακεδονία.

Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τη χρήση της σλαβομακεδονικής γλώσσας σε σχέση με την εθνική συνείδηση, την ηλικία των σλαβόφωνων και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ακολουθεί η κατάσταση της γλώσσας, δηλαδή τα χαρακτηριστικά της, καθώς η γραπτή χρήση της και η καταγραφή της σε περιορισμένα κείμενα.

Στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι πολιτικές του ελληνικού κράτους για την γλωσσική αφομοίωση και τον εξελληνισμό των σλαβόφωνων, καθώς και την καταστολή του «ιδιώματος». Παρουσιάζεται η πολιτική των εκάστοτε ελληνικών κυβερνήσεων για την

¹⁰Όσον αφορά την ορολογία, με την οποία χαρακτηρίζονται οι παραπάνω πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες έχουν ως μητρική τους γλώσσα τα σλαβικά και ποικιλία εθνικών προσανατολισμών, είναι δύσκολο να βρεθεί ένας όρος που να ικανοποιεί όλους τους ανθρώπους, οι οποίοι αυτοαποκαλούνται ως: Μακεδόνες, ντόπιοι Μακεδόνες, εθνικά Μακεδόνες, διγλωσσοί Μακεδόνες, σλαβόφωνοι Μακεδόνες, Σλαβομακεδόνες, Έλληνες Μακεδόνες, Ελληνομακεδόνες, «δικοί μας» κ.ο.κ. Βλ. Τάσος Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα, Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2008, σσ 20-1

εξάλειψη της σλαβοφωνίας, από το Μεσοπόλεμο μέχρι και την πτώση της χούντας και από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Οι σλαβικές γλωσσικές μειονότητες-διάλεκτοι στην Ελλάδα

1.1 Η σλαβική γλώσσα και οι διάλεκτοί της

Αντικείμενο διαφωνιών ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη, αλλά και μεταξύ των επιστημόνων, υπήρξε και η γλώσσα των σλαβόφωνων Μακεδόνων. Υπάρχει βέβαια η κοινή παραδοχή ότι είναι γλώσσα σλαβική προερχόμενη από την «παλαιοσλαβική», τη γλώσσα στην οποία μετέφρασαν την Αγία Γραφή ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος και ότι αποτελείται από ποικίλες διαλέκτους που συναντώνται σε όλη την Μακεδονία. Επίσης υπάρχει η κοινή παραδοχή, πως αυτές οι διάλεκτοι μοιάζουν περισσότερο με την βουλγαρική και λιγότερο με την σλαβική γλώσσα, ενώ παρουσιάζουν και δικά τους, ξεχωριστά χαρακτηριστικά. Μερικές από τις ομοιότητες που παρουσιάζουν οι διάλεκτοι με τη βουλγαρική είναι το ότι τα ονόματα δεν κλίνονται, το οριστικό άρθρο μπαίνει στο τέλος των ονομάτων, καταργείται το απαρέμφατο κ.λ.π. Από την άλλη μεριά οι ομοιότητες τους με τη σερβική είναι στον τονισμό των λέξεων, στη κοινή χρήση κάποιων γραμματικών τύπων κ.λ.π. Τέλος από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των σλαβομακεδονικών διαλέκτων, το σημαντικότερο είναι η ύπαρξη ενός τριπλού οριστικού άρθρου, που δηλώνει -ανάλογα την περίπτωση- το συγκεκριμένο, το κοντινό και το μακρινό.

Ο αριθμός των σλαβομακεδονικών διαλέκτων αποτελεί επίσης αντικείμενο σημαντικών διαφωνιών. Αρχικά, κατά μία εκτίμηση, χρησιμοποιώντας σαν διαχωριστική γραμμή τον ποταμό Στρυμόνα, διχοτομήθηκε ο σλαβόφωνος μακεδονικός χώρος σε δύο τμήματα: στα ανατολικά του ποταμού που η σλαβική ταυτίζεται με τη βουλγαρική και στα δυτικά, όπου διατηρεί τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Με σχεδόν ίδια κριτήρια ο ιταλός βαλκανιολόγος Λουϊτζι Βιλάρι,¹¹ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, διαχωρίζει τον επίμαχο χώρο σε τρία τμήματα: στα ανατολικά του Στρυμόνα, όπου ομιλείται η καθαυτό βουλγαρική, στα δυτικά του Αξιού, όπου ομιλείται η «βουλγαρομακεδονική» και σε μια ενδιάμεση, ανάμεσα στα δυο ποτάμια, όπου ομιλούνται και οι δύο γλώσσες. Μια Τρίτη εκδοχή έρχεται από τον επιθεωρητή των βουλγαρικών σχολείων της Μακεδονίας Βασίλ Κάντσοφ¹², ο οποίος διαχωρίζει τις σλαβομακεδονικές διαλέκτους σε «βορειοανατολική» και σε «νοτιοδυτική», αλλά με επιμέρους υποδιαιρέσεις. Στη πρώτη περίπτωση περιλαμβάνονται τα «σιόπικα» και

¹¹ Luigi Villari, «Races, religions and propagandas», στο L. Villari (επιμ.), *The Balkan question*, , New York, E. P. Dutton and Company, 1905, σσ 145-6 στο <http://archive.org/stream/cu31924027804925#page/n167/mode/2up>

¹² Τάσος Κωστόπουλος, όπ. π., σ. 35

«ανατολικομακεδονικά», ενώ στη δεύτερη τα «δυτικομακεδονικά» και τα «νοτιομακεδονικά». Ο μακεδονιστής Κάρστε Μισίρκοφ¹³ χωρίζει σε πέντε τις σλαβικές διαλέκτους που μιλιούνται το 1903 στα δυτικά του Στρυμόνα: στη «κεντρική», στη «βόρεια» (Σκόπια), στη «νότια» (Καστοριά), στη «δυτική» (Δίβρα) και στην «ανατολική» (περίχωρα Θεσσαλονίκης). Αντίθετα προς τον Μισίρκοφ, ο Μαξίμ Μλαντένοφ¹⁴ διακρίνει επτά διαλέκτους (Πρεσπών, Καστοριάς, Δοϊράνης, Φλώρινας, Κιλκίς-Έδεσσας, Θεσσαλονίκης και Δράμας-Σερρών), ενώ ο Γιορντάν Ιβάνοφ¹⁵ διακρίνει πέντε (Καστοριάς, Πρεσπών-Οχρίδας, Δράμας-Σερρών, Θεσσαλονίκης και Κάτω Στρυμόνα).

Αυτή η συνεχής διχοτόμηση, όπως αντιλαμβάνεται καθένας, εξυπηρετούσε την ελληνική πλευρά, αφού ήταν εμφανές, ότι δεν θα υπήρχε δυνατότητα συνεννόησης μεταξύ των σλαβόφωνων, ακόμη και των γειτονικών χωριών. Διαφορετική όμως είναι η θέση της ΠΓΔΜ, η οποία προτείνει να διακριθούν οι σλαβομακεδονικές διάλεκτοι σε δύο ομάδες, την ανατολική και δυτική, έχοντας το Αξίό ως σύνορο ανάμεσά τους.

Στο ερώτημα, αν η σλαβομακεδονική είναι αυτόνομη γλώσσα ή βουλγαρική διάλεκτος, την εποχή του Μεσοπολέμου σπουδαίοι ερευνητές αποφάνθηκαν ότι, τα σλαβομακεδονικά είναι καθαρά βουλγαρικές διάλεκτοι. Το 1928 ο διάσημος γάλλος σλαβολόγος Μεγιέ¹⁶ εκτιμά ότι «οι διάλεκτοι της Μακεδονίας δεν είναι σερβικές, αλλά διαφέρουν επίσης από πολλές απόψεις από τον τύπο της γραπτής βουλγαρικής, η οποία είναι βασισμένη σε μια μορφή βουλγάρικων αρκετά απομακρυσμένων από τη Μακεδονία». Δέκα χρόνια μετά, το 1938 ο επίσης σπουδαίος γάλλος σλαβολόγος Βαγιάν¹⁷ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για συγγενείς μεν, αλλά διαφορετικές γλώσσες. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο γενικεύεται η αναγνώριση του διακριτού χαρακτήρα της σλαβομακεδονικής από το τιτοϊκό καθεστώς της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, γεγονός που αποδεικνύει η φιλολογική καλλιέργειά της από το τελευταίο¹⁸.

Στις επίσημες απογραφές των ετών 1920, 1928 και 1951 παρατηρούμε ποια είναι η θέση του ελληνικού κράτους και πως χαρακτηρίζει τις σλαβικές διαλέκτους της ελληνικής Μακεδονίας. Έτσι λοιπόν, στην απογραφή του 1920, το ελληνικό κράτος τους προσδίδει τον όρο «μακεδονική γλώσσα». Στην αμέσως επόμενη απογραφή του 1928 καθιερώνεται ο όρος «μακεδονοσλαβική», εν τούτοις, μέχρι το 1947 επίσημες κρατικές εκδόσεις συνεχίζουν να

¹³ibid. σ. 36

¹⁴ ibid.

¹⁵ ibid.

¹⁶ A. (Antoine) Meillet, *Les langues dans l' Europe nouvelle*, Paris, Payot, 1918, σσ 252-54, στο <http://archive.org/stream/leslanguesdansle00meil#page/254/mode/2up>

¹⁷ Κωστόπουλος, όπ. π., σ. 37

¹⁸ ibid. σ. 38

υποστηρίζουν την ονομασία «μακεδονική γλώσσα». Στην τελευταία απογραφή του 1951 επικρατεί η ονομασία απλά «σλαβική». Το 1981 ο Πανσλαβικός Γλωσσολογικός Άτλας¹⁹ καθιερώνει την ίδια ονομασία για όλες τις σλαβικές διαλέκτους που μιλιούνται από μειονοτικές ομάδες, οι οποίες ζουν σε μη σλαβικά κράτη. Αυτή η τακτική ακολουθήθηκε για να μη διαταραχθούν γενικά οι ισορροπίες μεταξύ των σλαβόφωνων.

Ας δούμε όμως ποια ορολογία χρησιμοποιούν οι ίδιοι οι σλαβόφωνοι της ελληνικής Μακεδονίας. Έχει διαπιστωθεί ότι εκτός από τους γνωστούς όρους «μακεδονική», «μακεδονικά» ή «μακεδονίτικα», χρησιμοποιούνται κατά τόπους και οι όροι «ντόπια», «εντόπια», «ντόπικα», «παλιά» και «δικά μας», «πο νας». Στη Θεσσαλονίκη και τη γύρω περιοχή, η γλώσσα ονομάζεται ακόμη και σήμερα «βουλγαρική».

Λόγο σοβαρής αντιπαράθεσης, επίσης, αποτελεί το θέμα του αν η «φιλολογική μακεδονική» των Σκοπίων έχει σχέση με τις σλαβικές διαλέκτους της Βόρειας Ελλάδας. Το 1959 η ελληνική κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η Μακεδονική γλώσσα των Σκοπίων δεν ομιλείται στην ελληνική Μακεδονία, αλλά ομιλείται ένα τοπικό ιδίωμα, το οποίο δεν έχει καμία σχέση με την Μακεδονική γλώσσα. Ομοίως, μετά τριανταπέντε χρόνια, το 1993, η ελληνική κυβέρνηση θα απαντήσει στη διεθνή οργάνωση Human Rights Watch ότι «τα “Makedonski”, μολονότι συνδέονται, θα έπρεπε στην πραγματικότητα να θεωρηθούν ξένη γλώσσα».²⁰ Στη χώρα μας πολλές φορές έγινε λόγος τα τελευταία χρόνια για «τεχνητή γλώσσα» ή «τιτοϊκά κατασκευάσματα», αφού η ΠΓΔΜ για την κατασκευή της επίσημης γλώσσας της, πήρε στοιχεία από τις διαλέκτους Μοναστηρίου, Βέλες, Περλεπέ και Οχρίδας, που ήταν απομακρυσμένες διάλεκτοι από τη γειτονική ελληνική Μακεδονία. Σκοπός του εγχειρήματος αυτού ήταν, βέβαια, η δημιουργία μιας γλώσσας που θα οδηγούσε μέσω της γλωσσικής ένωσης των Σλαβομακεδόνων, στην εθνική τους συγκρότηση.

1.2 Το φαινόμενο ύπαρξης των σλαβικών γλωσσικών μειονοτήτων-διαλέκτων στην Ελλάδα

Μετά τη λήξη των πολεμικών συγκρούσεων κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, των βαλκανικών πολέμων και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, από το 1913 μέχρι το 1922, συναντάμε Έλληνες σλαβόφωνους στα εδάφη της Μακεδονίας που ανακατέλαβε η Ελλάδα. Την εποχή εκείνη έγιναν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών.²¹ Η Συνθήκη του Νεϊγύ

¹⁹ *ibid.* σ. 43

²⁰ *ibid.* σ. 44

²¹ Richard Glogg, *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα, Α. Καρδαμίτσα, 1999, σσ 157-61,167,180-1

(1919) προέβλεπε τις εθελοντικές ανταλλαγές των πληθυσμών ανάμεσα στη Βουλγαρία και την Ελλάδα. Οι ανταλλαγές συντελέστηκαν ύστερα από πίεση πολιτικοστρατιωτικών γεγονότων, αλλά και την επιθυμία για ριζική επίλυση του μειονοτικού προβλήματος, που είχε δημιουργηθεί για τις βαλκανικές χώρες. Η Ελλάδα εντάχθηκε έτσι στο διεθνές καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων, που τελούσε υπό την κηδεμονία της Κοινωνίας των Εθνών.²²

Χάρτης 1

Μετακινήσεις των σλαβόφωνων πληθυσμών την περίοδο 1912-1930

Πηγή: <http://akritas-history-of-macedonia.blogspot.gr/2011/09/1912-1930.html>

Έτσι οι δίγλωσσοι Βούλγαροι που ομιλούσαν την ελληνική και τη σλαβική γλώσσα, αλλά ήθελαν να αποκτήσουν ελληνική ταυτότητα, εγκαταστάθηκαν στα εδάφη που ανακτήθηκαν. Αντίθετα οι με βουλγαρική συνείδηση επέστρεψαν στη Βουλγαρία και τέλος άλλοι έμειναν στον τόπο που γεννήθηκαν. Η τελευταία μετακίνηση πληθυσμών έγινε το 1949 και στην απογραφή του 1951 οι σλαβόφωνοι της Ελλάδας ανέρχονται σε 40.000 περίπου.

²²Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης και Δημήτρης Χριστόπουλος, «Ο εντοπισμός του μειονοτικού φαινομένου στην Ελλάδα από την νομική επιστήμη και το δίκαιο», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα, Κριτική, 1997, σ. 427.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Συγκριτικός πίνακας των στοιχείων των απογραφών του 1928, 1940 και 1951 σχετικά με τις ομιλούμενες γλώσσες στην Ελλάδα

ΑΠΟΓΡΑΦΗ	1928	1940*		1951	
ΓΛΩΣΣΑ	Μητρική	Συνήθως ομιλούμενη	Μητρική	Συνήθως ομιλούμενη	Μητρική
Ελληνική (χριστιανοί ορθόδοξοι)	5.716.100	7.071.145	6.794.308	7.409.802	7.258.657
Ελληνική (άλλων θρησκευμ.)	43.400	45.000	45.466	39.221	
Τουρκική (μουσουλμάνοι)	86.506			92.443	92.219
Τουρκική (ορθόδοξοι, άλλοι χριστιανοί)	103.642	133.400	229.075	25.456	87.640
Βουλγαρική/ Πομακική	16.775	15.846	18.086	17.854	18.671
Κουτσοβλαχική	19.703	22.299	57.263	10.551	39.855
Μακεδονοσλαβική- Σλαβική	81.984	28.012	86.860	10.316	41.017
Αλβανική	18.598	19.783	49.632	7.803 (χριστ)	
Αθιγγανική	3.853(χριστ) 1.145(μουσ)	5.096	8.126	4.147	7.429
Αρμένικη	33.634	13.313	26.827	3.677	8.990
Ισπανική ή Λαντίνο- Εβραϊκή	62.999	21.094	53.094/ 34	164	1.334/ 853
Άλλες	6.000	32.710	24.480	5.570	11.500

Πηγή: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης και Δημήτρης Χριστόπουλος, «Ο εντοπισμός του μειονοτικού φαινομένου στην Ελλάδα από την νομική επιστήμη και το δίκαιο», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα, Κριτική, 1997, σ. 447

*Τα στοιχεία της απογραφής του 1940 αντλούνται από δευτερογενείς πηγές και συνεπώς παρατίθενται με επιφυλάξεις.

Η σλαβομακεδονική των σλαβόφωνων της Ελλάδας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διάλεκτος σύγκλισης (Ausbau). Όμως η σλαβομακεδονική της ΠΓΔΜ, «μακεδονική» για τους πολίτες της χώρας αυτής, που αποτελούσε ποικιλία, δηλαδή διάλεκτο της βουλγαρικής, από τη στιγμή που ιδρύεται η ΠΓΔΜ θεωρείται ξεχωριστή γλώσσα για τους πολίτες της. Αποτελεί «γλώσσα σύγκλισης» ως προς τις γλώσσες του νοτιοσλαβικού διαλεκτικού συνεχούς, κατά τον Trudgill. Η γλώσσα αυτή είναι επίσημη και αποτέλεσμα γλωσσικού σχεδιασμού (language planning) με σκοπό το σχεδιασμό της γλωσσικής υπόστασης (status planning)²³, δηλαδή την επιλογή μιας γλώσσας ή μιας ποικιλίας μιας γλώσσας ως εθνικής ή επίσημης και το σχεδιασμό της γλωσσικής ύλης (corpus planning), δηλαδή τη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της εν λόγω γλώσσας. Έτσι η γλώσσα των σλαβόφωνων της ΠΓΔΜ επέτυχε να έχει δικό της όνομα, το όνομα «μακεδονική» και να αποκτήσει αυτονομία. Όμως και η Βουλγαρία και η Σερβία δεν αναγνωρίζουν σήμερα την «μακεδονική» ως αυτόνομη γλώσσα. Η μεν Βουλγαρία, διότι έχει πολιτικές διαφορές με την ΠΓΔΜ, η δε Σερβία, διότι τη θεωρεί δική της διάλεκτο, δηλαδή σερβική.

Η διαμάχη που προέκυψε ανάμεσα στη σλαβομακεδονική της ελληνικής Μακεδονίας και τη σλαβομακεδονική της ΠΓΔΜ, είχε αντίκτυπο και στη νοτιοσλαβική διάλεκτο της Βορείου Ελλάδας, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολη η επιλογή της ονομασίας της γλώσσας ανάμεσα στις επικρατούσες μέχρι τότε ως «μακεδονική», «βουλγαρική» ή «βουλγαρομακεδονική». Πιστεύεται, όμως, ότι ο όρος «σλαβομακεδονική» γλώσσα που χρησιμοποιείται και από την ελληνική πολιτεία, αφού σχετίζεται και με τη γεωγραφική θέση του τόπου, όπου ζουν οι ομιλητές της, είναι ο πιο κατάλληλος.

Σύμφωνα με την ταξινόμηση των γλωσσικών ομάδων στον ελληνικό χώρο από το Trudgill²⁴, σε σχέση με την βιωσιμότητά τους, σε γλώσσες χαμηλής, μέσης και υψηλής βιωσιμότητας, η κατάταξη της γλώσσας των σλαβόφωνων της Ελλάδας ανάμεσα στις γλώσσες με μέτριες πιθανότητες προσβολής της βιωσιμότητάς τους, δεν φαίνεται να είναι επιτυχής. Οι σλαβόφωνοι της Ελλάδας, ως πολίτες με ελληνική εθνική συνείδηση ή ακόμη

²³ Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία έχουν προταθεί και άλλες αποδόσεις των δύο όρων. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι όροι *λειτουργικός* και *δομικός γλωσσικός σχεδιασμός*. Βλ. Δημήτρης Μαυρέας, «Γλωσσικός σχεδιασμός: Η περίπτωση της ελληνικής νοηματικής γλώσσας (ENΓ)», *Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*, σ. 15, στο <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/24680>

²⁴ Ελένη Σελλά-Μάζη, *όπ. π.*, σ. 365.

και με ιδιαίτερη εθνοτική ταυτότητα, δεν εκδηλώνουν την επιθυμία για διατήρηση ή προώθηση της γλώσσας τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι, η χρήση της έχει μειωθεί αρκετά, αλλά το σημαντικότερο είναι ότι και οι γονείς δεν φροντίζουν να μεταβιβάσουν την μητρική τους γλώσσα στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα με το πέρασμα του χρόνου να χαθεί γενικά το ενδιαφέρον για την επιβίωσή της.

Από την άλλη μεριά η ελληνική γλώσσα θα υπερτερεί και η δύναμη της θα ενισχύεται έναντι των σλαβόφωνων της Ελλάδας, αφού αυτοί αποδέχονται ότι ιστορικά, πνευματικά και θρησκευτικά ανήκουν στο ελληνικό κράτος και ότι η θρησκευτική, οικονομική, κοινωνική και πνευματική τους ζωή είναι συνυφασμένη με την ελληνική γλώσσα.

1.3 Πληθυσμιακή κατανομή

Ο αριθμός των σλαβόφωνων της ελληνικής Μακεδονίας την εποχή της ενσωμάτωσής της με την Ελλάδα είναι δύσκολο να γίνει αντικείμενο μετρήσεων μέχρι σήμερα. Οι πρώτες καταμετρήσεις του μακεδονικού πληθυσμού διενεργήθηκαν την προηγούμενη περίοδο από τις ίδιες τις οθωμανικές αρχές, αλλά και από τα γειτονικά βαλκανικά κράτη, δηλαδή την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Σερβία. Οι ελληνικές και οθωμανικές στατιστικές παίρνουν σαν βάση την θρησκεία και πιο συγκεκριμένα την εθνοθρησκευτική κοινότητα (μιλέτι) της αυτοκρατορίας, στην οποία έχουν ενταχθεί οι κάτοικοι. Σαν «Τούρκοι» καταγράφονται όλοι οι μουσουλμάνοι, σαν «Έλληνες» όλοι οι ορθόδοξοι πατριαρχικοί και σαν «Βούλγαροι» οι χριστιανοί εκείνοι που έχουν προσχωρήσει επίσημα στη βουλγαρική Εξαρχία. Για τις σερβικές και βουλγαρικές στατιστικές, κριτήριο ταξινόμησης είναι η μητρική γλώσσα του πληθυσμού. Σαν «Έλληνες» καταγράφονται μονάχα οι ελληνόφωνοι (χριστιανοί και μουσουλμάνοι), ενώ οι σλαβόφωνοι διεκδικούνται εκατέρωθεν σαν γνήσια τέκνα της αντίστοιχης εθνικής ομάδας,²⁵ δηλαδή και από τη Σερβία και από τη Βουλγαρία.

Βάσει των παραπάνω κριτηρίων θα δούμε τους αριθμούς που αφορούν την ελληνική Μακεδονία και τον πληθυσμό της σε διάφορες χρονικές περιόδους, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το 1913, παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, με κριτήριο ταξινόμησης την μητρική γλώσσα, στην ελληνική Μακεδονία ζούσαν 329.391 σλαβόφωνοι -«Βούλγαροι», σε ποσοστό 31,61% επί του συνολικού πληθυσμού, που ανερχόταν σε 1.042.029 άτομα. Το 1926 από την έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών επικυρώθηκε ο αριθμός των «Βουλγάρων» σε 77.000 και σε ποσοστό 5,1%. Το ποσοστό αυτό αναφέρεται στις εθνικές ομάδες κατά τις

²⁵Τ. Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σ.23

ανταλλαγές πληθυσμών την δεκαετία του '20. Διευκρινίζεται ότι σαν «Βούλγαροι» καταγράφηκαν μόνο οι πρώην εξαρχικοί Σλαβομακεδόνες. Στις επίσημες απογραφές του πληθυσμού α) του 1928 καταγράφηκαν 81.984 άτομα με μητρική γλώσσα την μακεδονοσλαβική σε όλη την Ελλάδα, από τα οποία 80.789 στη Μακεδονία και β) του 1940 καταγράφηκαν 86.079 άτομα σε όλη την Ελλάδα, από τα οποία 84.751 στη Μακεδονία. Στην απογραφή του 1928 διευκρινίστηκε ότι, οι περισσότεροι απογραφέντες είχαν δηλώσει ελληνική εθνική συνείδηση.²⁶

Μετά τις μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις, βάσει των διατάξεων της Συνθήκης του Νεϊγύ για την εθελοντική ανταλλαγή πληθυσμών, οι σλαβόφωνοι κάτοικοι της ελληνικής Μακεδονίας, από υπηρεσιακές αναφορές, ανέρχονταν μεταξύ 162.500 και 200.000 περίπου, υπερδιπλάσιοι, δηλαδή, του αριθμού των επίσημων απογραφών. Ο πρώτος αριθμός αφορά καταμέτρηση που έκανε στις αρχές του 1925 η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Ο δεύτερος αριθμός προέρχεται από την υπηρεσιακή αλληλογραφία του ημιεπίσημου Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων με τον πρωθυπουργό, και γίνεται μάλιστα κατανομή του σλαβόφωνου πληθυσμού σε Ανατολική (30-35.000) σε Κεντρική (περίπου 60.000) και σε Δυτική (πάνω από 100.000) Μακεδονία.

Ο νομός Φλώρινας (επαρχίες Φλώρινας και Καστοριάς) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εφ' όσον αποτελεί την περιοχή με τη σημαντικότερη συγκέντρωση του σλαβόφωνου πληθυσμού, την εποχή του μεσοπολέμου. Ο Δημήτρης Λιθοξόου,²⁷ συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των επίσημων απογραφών και τα στοιχεία διαφόρων πηγών για τη μητρική γλώσσα που ομιλείται σε κάθε χωριό της περιοχής, εκτίμησε ότι οι σλαβόφωνοι του συγκεκριμένου νομού ήταν 73.500 το 1928, ενώ η επίσημη απογραφή της ίδιας χρονιάς έδινε τον αριθμό 38.562. Όμως οι υπηρεσιακές αναφορές κατέγραψαν περίπου 76.000-80.500 σλαβόφωνους στον ίδιο νομό και έτσι επιβεβαιώθηκε η εκτίμηση του.

1.4 Γεωγραφική κατανομή

Όσον αφορά τη γενικότερη γεωγραφική κατανομή των σλαβόφωνων σε όλη την ελληνική Μακεδονία, επίσημες και απόρρητες πηγές συμφωνούν μεταξύ τους. Ύστερα από τις θυελλώδεις πληθυσμιακές μετατοπίσεις του 1912-25, το μεγαλύτερο μέρος των

²⁶ Έχει παρθεί από: Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928*, τ. IV. Τόπος γεννήσεως, θρησκεία και γλώσσα, *Εν Αθήναις 1935*, σ. κατ' & κη', αναφέρεται στο Τ. Κωστόπουλος., *όπ. π.*, σ.28

²⁷ Δημήτρης Λιθοξόου, *Η μητρική γλώσσα των κατοίκων του ελληνικού τμήματος της Μακεδονίας πριν και μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών*, *Θέσεις* 38(1-3/1992), σ. 39-61, στο http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=365&Itemid=29

Σλαβομακεδόνων της Ελλάδας βρίσκεται πλέον εντοπισμένο στη Βορειοδυτική Μακεδονία και στον γειτονικό Ν. Πέλλας. Σύμφωνα με τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας οι σλαβόφωνοι Μακεδόνες αποτελούν το 1925 το 61% του πληθυσμού στο νομό Φλώρινας (77% στην επαρχία Φλώρινας και 45% στην επαρχία Καστοριάς), περίπου 20% του πληθυσμού στην επαρχία Εορδαίας του νομού Κοζάνης και το 31% του πληθυσμού στο νομό Πέλλας. Αξιόλογες συγκεντρώσεις της ίδιας πληθυσμιακής ομάδας παρατηρούνται επίσης στις επαρχίες Παιονίας (Γουμένισσα του νομού Κιλκίς), Σιντικής και Λαγκαδά.

Στην ανατολική Μακεδονία υπάρχει μια μεγάλη ομάδα σλαβόφωνων στο νομό Σερρών. Πρόκειται είτε για τα παλαιά τσιφλίκια του κάμπου είτε για τα ολίγον πλέον ορεινά, σε ορισμένα από τα οποία γίνεται χρήση εξ ίσου έντονη, όπως και στη Φλώρινα. Το ίδιο συμβαίνει με μικρές διαφορές στη Δράμα. Στα ορεινά χωριά του Φαλακρού, μάλιστα, οι κάτοικοι λένε ότι «η γλώσσα μας φέρνει στα πομακικά».²⁸ Ανάμεσα στη πόλη της Φλώρινας και της Έδεσσας περιλαμβάνεται η περιοχή, όπου θεωρείται ότι μιλιέται πολύ η γλώσσα σήμερα και από νεότερες ηλικίες.

Ως αποτέλεσμα της συστηματικής πυρπόλησης των εξαρχικών χωριών του Κιλκίς και της κοιλάδας του Στρυμόνα από τον προελαύνοντα ελληνικό στρατό το 1913, τουλάχιστον 43.700 σλαβόφωνοι εγκατέλειψαν τότε την ελληνική Μακεδονία για να καταφύγουν ως πρόσφυγες στη Βουλγαρία. Από αυτούς σύμφωνα με τις υπηρεσιακές καταμετρήσεις, 20.000 περίπου προέρχονταν από την Ανατολική και 23.000 από την Κεντρική Μακεδονία, ενώ από τη Δυτική μόλις 700. Στα μέσα της δεκαετίας του 1920 στο δεύτερο κύμα αποχωρήσεων, συναντάμε την ίδια εδαφική κατανομή. Από τους 66.126 κατοίκους της ελληνικής Μακεδονίας που έφυγαν βάσει της Συνθήκης του Νεϊγύ για την εθελοντική ελληνοβουλγαρική μετανάστευση το 1919, λιγότεροι από 6.000 προέρχονταν από τη Δυτική Μακεδονία έναντι των 23.700 περίπου από την Κεντρική και 36.450 από την Ανατολική. Αποτέλεσμα όλων αυτών των ανακατατάξεων ήταν, αλλού μεν να μειωθεί σημαντικά το σλαβόφωνο στοιχείο σε σχέση με πριν (όπως στην Ανατολική Μακεδονία), αλλού δε να εξαλειφθεί σχεδόν ολοκληρωτικά (όπως στο Κιλκίς).²⁹

²⁸ Λεωνίδας Εμπειρικός, «Γεωγραφική κατανομή των διαλέκτων στην Ελλάδα», στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001, σ.154

²⁹ Τάσος Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σ. 31-3

Χάρτης 2

Γεωγραφική κατανομή των σλαβόφωνων

Πηγή:http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Greece_linguistic_minorities.svg

Σύμφωνα με τον Λεωνίδα Εμπειρικό ³⁰ αξίζει να τονίσουμε ότι μια καταγραφή της σλαβοφωνίας στην Ελλάδα δεν θα είναι πλήρης, εάν δεν αναφερθούν τουλάχιστον πέντε ειδικές περιπτώσεις: α) οι σλαβόφωνοι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης που δεν αντηλλάγησαν και αποκαλούνται Πομάκοι, β) λίγα άτομα σε μερικά χωριά της Σταυρούπολης της Ξάνθης, γ) οι «τρακατρούκηδες», Μικρασιάτες πρόσφυγες, που εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της ελληνικής Μακεδονίας και της δυτική Θράκης, δ) οι λίγοι σλαβόφωνοι πατριαρχικοί από την ανατολική Θράκη που επέλεξαν την Ελλάδα και ε) οι σλαβόφωνοι πατριαρχικοί πρόσφυγες κυρίως από τη Στρώμνιτσα και εγκαταστάθηκαν στο Κιλίκι, αλλά και άλλοι που εγκαταστάθηκαν στην ανατολική Μακεδονία.

³⁰ Λεωνίδας Εμπειρικός, όπ. π., σ.155

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η χρήση της γλώσσας

2.1 Η χρήση της γλώσσας σε συνάρτηση με την εθνική συνείδηση και την ηλικία

Έχει αποδειχθεί ότι η χρήση της γλώσσας δεν έχει σχέση με την εθνική συνείδηση, δηλαδή μα το αν κάποιος αισθάνεται Έλληνας ή Μακεδόνας.³¹ Με άλλα λόγια η γλώσσα και η ιδεολογία δεν ταυτίζονται. Η γλώσσα δεν επηρεάζει την ιδεολογία του ατόμου. Υπάρχουν παραδείγματα σλαβόφωνων, που ενώ κάνουν χρήση της γλώσσας, δεν έχουν σλαβική εθνική συνείδηση και δεν επιθυμούν σε δεδομένη στιγμή να επιστρέψουν στη μητέρα πατρίδα. Και σε άλλα παραδείγματα έχουμε άτομα που επιλέγουν να έχουν ελληνική εθνική συνείδηση, η ιδεολογία τους ταυτίζεται με την ελληνική και την υποστηρίζουν, όμως καθημερινά μιλάνε τη γλώσσα τους. Όπως σε κάποια χωριά συμβαίνει με τους Πομάκους, που υποστηρίζουν την ελληνική πλευρά, όμως μιλάνε τη γλώσσα καθημερινά. Τέλος υπάρχουν παραδείγματα περιπτώσεων, που μπορεί να μιλιούνται και οι δύο γλώσσες (ελληνική και σλαβική) και να γίνεται η χρήση τους κατά περίπτωση, χωρίς να ταυτίζονται οι ομιλητές ιδεολογικά.

Αναφερόμενοι τώρα στη χρήση της γλώσσας κατά ηλικίες, παρατηρείται ότι κάθε περιοχή έχει διαφορετικά δεδομένα και για κάθε χωριό ισχύουν διαφορετικά πράγματα. Εξ άλλου σημαντικό ρόλο για κάθε χωριό παίζει η τοποθεσία και η ιστορία του και όχι οι ηλικίες³². Επίσης στατιστικά δεδομένα για το μειονοτικό πληθυσμό δεν υπάρχουν αρκετά μετά τη δεκαετία του 1950. Έγκυρη πηγή ωστόσο φαίνεται να είναι η παρακάτω έρευνα, η οποία διεξήχθη το Σεπτέμβριο του 1993 από δύο ολλανδικής καταγωγής ανθρωπολόγους, τη Riki Van Boeschoten Helleen και τη Van der Minne στα πλαίσια ενός χρηματοδοτούμενου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προγράμματος.³³ Η έρευνα είχε τίτλο «η χρήση των μειονοτικών γλωσσών στους νομούς Φλώρινας και Αριδαίας». Στόχος αυτής της έρευνας ήταν να αναλυθεί η χρήση των μειονοτικών γλωσσών σε μια περιοχή της βόρειας Ελλάδας, τη Μακεδονία, η οποία παρουσιάζεται ως γλωσσικό μωσαϊκό. Για το λόγο αυτό οι ερευνήτριες επισκέφθηκαν 72 χωριά της περιοχής.

Τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα, εμφανίζονται στους παρακάτω πίνακες:

³¹ Ρίκι Βαν Μπουσχότεν, «Οι σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας, Γεωγραφικά, δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία», στο Λ. Εμπειρίκος et al. (επιμ.), *όπ. π.*, σσ 155-6

³² Λάμπρος Μπαλτσιώτης, « Η πολυγλωσσία στην Ελλάδα», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 63, 1997, σ.91

³³ <http://strates.revues.org/381?id=381>

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Κατανομή των γλωσσικών ομάδων
Αγροτικός πληθυσμός στο Τμήμα της Φλώρινας

Ομάδες Γλώσσα	Αριθμός χωριά	Κάτοικοι	%
Σλαβόφωνοι	43	15.228	42
Αρβανίτες	3	2.114	6
Βλάχοι	6	789	2
Έλληνες πρόσφυγες	13	5.554	15
Μεικτά	29	12.527	35
ΣΥΝΟΛΟ	94	36.212	100

Πηγή: <http://strates.revues.org/381?&id=381>

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Αγροτική Αριδαία Τμήμα Πληθυσμού

Ομάδες Γλώσσα	Αριθμός χωριά	Κάτοικοι	%
Σλαβόφωνοι	10	5.502	22
Βλάχοι	3	1.181	4
Έλληνες πρόσφυγες	15	5.515	22
Μεικτά	17	12.527	50
ΣΥΝΟΛΟ	45	24.728	100

Πηγή: <http://strates.revues.org/381?&id=381>

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα που εξήχθηκαν, διαπιστώθηκε ότι η χρήση της γλώσσας διακρίνεται σε τρεις ομάδες, σε σχέση με τη συχνότητα χρήσης των μακεδονικών. Στην πρώτη ομάδα η χρήση της μακεδονικής γλώσσας είναι πολύ έντονη από όλους, μικρούς και μεγάλους, χωρίς διάκριση και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο. Υπάρχει βέβαια κάποια διαφορά μεταξύ των ηλικιών. Δηλαδή, αυτοί που είναι μεγάλοι στην ηλικία τη

χρησιμοποιούν πιο πολύ και έχουν μάθει τα μακεδονικά ως πρώτη γλώσσα. Στη γενιά άνω των 40 ετών, παρατηρείται ότι ακόμα και σήμερα υπάρχουν μερικές γυναίκες που δεν μιλούν καθόλου ελληνικά. Όσοι είναι μεταξύ 20 και 40 ετών έχουν μάθει και αυτοί τα μακεδονικά ως πρώτη γλώσσα, αλλά συγχρόνως έμαθαν και τα ελληνικά κλπ. Σε αυτή την κατηγορία υπάρχουν περίπου 13 χωριά στη Φλώρινα και 4 στην Αριδαία. Στη δεύτερη ομάδα, γίνεται χρήση και των δύο γλωσσών σχεδόν εξίσου. Οι μεγάλοι μιλάνε τα μακεδονικά ίσως περισσότερο. Στην τρίτη ομάδα μιλάνε τη γλώσσα μόνο άτομα μεγάλης ηλικίας, ενώ οι νέοι πολλές φορές την καταλαβαίνουν, αλλά δεν την μιλάνε. Μιλάνε όμως πολύ καλά ελληνικά, ενώ όταν μένουν με τους παππούδες τους, μιλάνε το ίδιο καλά τα ντόπια.

Δυστυχώς στις επίσημες απογραφές του κράτους μεγάλη παράλειψη ήταν η έλλειψη καταγραφής στοιχείων με κοινωνιογλωσσικά κριτήρια, ώστε να γίνει γνωστό ποια είναι η χρήση της γλώσσας κατά ηλικία.

2.2 Η χρήση της γλώσσας σε σχέση με κοινωνικά χαρακτηριστικά

Τώρα, ως προς τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που διακρίνονται στις παραπάνω ομάδες, παρατηρούνται τα εξής: Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν πολλά ορεινά χωριά, συνήθως φτωχά, εκτός από κάποιες πιο εύπορες περιοχές, όπως στο Ξινό Νερό στη Φλώρινα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν χωριά όλων των οικονομικών επιπέδων και μικτά και καθαρά ντόπια. Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν χωριά μικτά με πρόσφυγες, όπου μεγαλύτερη είναι η επίδραση των ελληνικών.³⁴

Η χρήση της γλώσσας είναι σχετική με την διαμόρφωση και την εξέλιξη της κοινωνίας και της οικογένειας, καθώς επίσης και με την οικονομική και πολιτική κατάσταση. Έτσι, υπάρχουν περιπτώσεις που άτομα κάτω των 15 ετών, ενώ ζουν με τους παππούδες τους και καταλαβαίνουν τη γλώσσα, αρνούνται να τη μιλήσουν, προκειμένου να αποφύγουν προβλήματα στο σχολείο και γενικότερα στην κοινωνία. Άλλωστε, οι ίδιοι οι γονείς για το λόγο αυτό, όταν απευθύνονται στα παιδιά τους μιλάνε ελληνικά, αποφεύγοντας τη χρήση της μητρικής μειονοτικής γλώσσας. Ο σκοπός είναι να ενισχυθεί η προώθηση της κυρίαρχης γλώσσας που θα ανοίξει το δρόμο για περισσότερες και καλύτερες προοπτικές εργασίας. Υπάρχει επίσης το φαινόμενο, να επιθυμούν να μάθουν τη μητρική τους γλώσσα, άτομα που τελείωσαν τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο, επιστρέφουν στον τόπο τους και θέλουν να επικοινωνήσουν με τους παππούδες τους που ξαναβρίσκουν εκεί.³⁵ Επίσης ένας ακόμα λόγος

³⁴ Ρίκι Βαν Μπουσχότεν, «Μια επιτόπια έρευνα από το 1993», στο Εμπειρικός et al, όπ. π., σσ 195-6

³⁵ Μ. Γιαννησοπούλου, «Η γλώσσα ως όριο», στο Εμπειρικός et al, όπ. π., σσ 199-200

για την εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας, είναι η ανάγκη επικοινωνίας με τους συγγενείς που ζουν έξω από τη χώρα.

2.3 Η κατάσταση της γλώσσας

Η σλαβομακεδονική, είναι η γλώσσα που μιλιόταν από όλο τον κόσμο, δηλαδή και από τους Βλάχους και από τους Αρβανίτες και πολύ περισσότερο από αυτούς που την είχαν μητρική γλώσσα. Η γενική πολιτική εξελληνισμού δεν αφορούσε μόνο τη σλαβική γλώσσα αλλά και τους Αρβανίτες. Από την άλλη, όπως γίνεται σήμερα με τους Πόντιους και τους Αρβανίτες, ομοίως πρέπει να γίνεται και με τους Σλαβομακεδόνες. Δηλαδή να μπορούν να μιλάνε τη γλώσσα τους ελεύθερα, να τραγουδάνε και να έχουν πολιτιστικές εκδηλώσεις, χωρίς να αισθάνονται ότι κινδυνεύουν.³⁶

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της, είναι μια γλώσσα αναλυτική. Έχει γραμματική σύνταξη, είναι πάρα πολύ εύχρηστη και λειτουργική και μαθαίνεται εύκολα. Το γεγονός ότι διαμορφώθηκε σε μια αγροτική κοινωνία στις αρχές του αιώνα, συνετέλεσε στο να έχει ένα φτωχό λεξιλόγιο, όσον αφορά διοικητικούς όρους και υπηρεσίες³⁷. Επειδή προέρχεται από ένα καθαρά γεωργικό υπόστρωμα, χρησιμοποιείται όλο και λιγότερο από τις νεότερες γενιές και εξαφανίζεται με τον καιρό. Μια ακόμη δυσάρεστη διαπίστωση είναι ότι φεύγουν και λιγοστεύουν μέρα με τη μέρα οι ομιλητές του ιδιώματος αυτού.³⁸

Ανάμεσα στις πολιτισμικές ομάδες κάθε περιοχής, η γλώσσα καθορίζει τα όρια της επικοινωνίας. Η γλώσσα της επικοινωνίας είναι τα ντόπικα μαζί με τα ελληνικά. Η χρήση της μιας ή της άλλης γλώσσας γίνεται κατά περίπτωση και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο. Τα ελληνικά χρησιμοποιούνται σε επίσημες συναλλαγές, σε ό,τι αφορά τη δημόσια διοίκηση, την πολιτική και την οικονομία. Τα ντόπικα είναι η γλώσσα που τη συναντάμε περισσότερο στο χωριό, στο σπίτι και στο καφενείο.

Η γραπτή χρήση της γλώσσας στην Ελλάδα περιορίζεται σε ελάχιστα κείμενα, όπως είναι το περιοδικό *Zora* και *Nova Zora* ή κάποια βιβλία. Πρέπει να αναφέρουμε ότι σε κάποια κείμενα γίνεται καθαρά καταγραφή των ιδιωμάτων και σε άλλα καταγραφή με πολιτικό περιεχόμενο, μετά από πολιτική απόφαση. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της

³⁶Χ. Γεωργίου, «Ευρύτερη χρήση της γλώσσας και από άλλες πολιτισμικές ομάδες», Λ. Εμπειρικός et al, όπ. π., σσ 192-3

³⁷Φ. Τόντσεφ, «Χρήση των σλαβικών ιδιωμάτων», Λ. Εμπειρικός et al όπ. π., σ.194

³⁸Α. Ανδρέου, «Φθίνουσα πορεία της γλώσσας», Λ. Εμπειρικός et al όπ. π., σ.195

Nona Zora, έχουμε την καταγραφή των ιδιωμάτων και τη χρήση του ελληνικού αλφαβήτου αρχικά και στη συνέχεια τη χρήση του κυριλλικού.³⁹

Συνοπτικά, μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι σλαβόφωνοι δεν μας έχουν αφήσει γραπτά κείμενα. Μόνο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κάποια ηγετικά στελέχη της σλαβόφωνης μειονότητας άρχισαν να μας αφήνουν κάποια κείμενα. Στα Σκόπια υπάρχουν κάποια συλλογικά έργα, όπου αναφέρονται κείμενα ηγετικών μορφών. Επίσης και στις εφημερίδες μπορεί να διαβάσει κανείς τις θέσεις και τις απόψεις τους.⁴⁰ Εκτός τούτων υπάρχουν σημειώματα, εκθέσεις κλπ. Τέλος, στα συμβολαιογραφεία, κυρίως στην περιοχή Μπίτολα της Φλώρινας, υπάρχουν πολλές γραπτές πηγές, διότι εκεί γίνονταν τα συμβόλαια. Δεν μπορούμε ακόμη να παραλείψουμε και τις δικαστικές αποφάσεις της Φλώρινας, αλλά και τα πρακτικά των διαδικασιών με τις μεταφράσεις των απολογιών και των καταθέσεων από ειδικούς διερμηνείς.⁴¹

Σύμφωνα με το Τ. Κωστόπουλο υπάρχει και μια λαογραφική καταγραφή που έκανε στην περιοχή της Φλώρινας ο André Mazon και δημοσιεύτηκε στο Παρίσι το 1923.⁴²

³⁹ Αλεξάνδρα Ιωαννίδου, «Κείμενα, αλφάβητα, γλωσσικές παραλλαγές», Λ. Εμπειρικός et al όπ. π., σ.202

⁴⁰ Ιάκωβος Μιχαηλίδης, «Ζητήματα γραπτών πηγών», Λ. Εμπειρικός et al όπ. π., σσ 209-10

⁴¹ Π. Βότσης, «Gregor Pralchev, Goce Delchev, δικαστικά έγγραφα» Λ. Εμπειρικός et al, όπ. π., σ.211

⁴² Τάσος Κωστόπουλος, «André Mazon», στο Λ. Εμπειρικός et al, όπ. π., σσ 211-2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Πολιτικές του ελληνικού κράτους

3.1 Ήπια πολιτική γλωσσικού εξελληνισμού

Ο όρος γλωσσική πολιτική ή γλωσσικός σχεδιασμός (*language policy, language planning*) δηλώνει το σύνολο των πρακτικών, των ιδεολογιών και των θεσμών τόσο των κρατών (σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο), όσο και των κοινωνικών κινημάτων (συμπεριλαμβανομένων και των εθνικών κινημάτων), για το ποια γλώσσα ή ποια γλωσσική ποικιλία χρησιμοποιείται και πρέπει να χρησιμοποιείται, κυρίως στις δημόσιες, επίσημες περιστάσεις, όπως τα νομοθετικά κείμενα, τη κυβέρνηση, τη διοίκηση, τα δικαστήρια, την εκπαίδευση, τα ΜΜΕ, τις θρησκευτικές τελετές κ.ά. Παρόλο που ο γλωσσικός σχεδιασμός αποτελεί μια αρκετά διαδεδομένη πρακτική που έχει τις ρίζες της στους αρχαίους χρόνους,⁴³ άρχισε να μελετάται συστηματικά και να αποκτά θεωρητικό υπόβαθρο μόλις τη δεκαετία του 1960.⁴⁴ Η γλωσσική πολιτική υπάρχει γιατί η κοινωνιο-γλωσσική κατάσταση είναι πάντα πιο πλουραλιστική από αυτή που αναγνωρίζεται από τα κράτη.⁴⁵ Γενικά, η γλωσσική πολιτική εκπορεύεται από την αρχή που εκπροσωπεί την άρχουσα τάξη και ιδεολογία: προωθεί τις απόψεις για τη γλώσσα ή τις γλώσσες μιας εθνότητας ή μιας κοινωνίας, που αυτή η αρχή, δηλαδή η άρχουσα τάξη, θεωρεί «εθνικά συμφέροντες».⁴⁶

Την εποχή του Μεσοπολέμου λοιπόν, αρχίζει η εκστρατεία του γλωσσικού εξελληνισμού των Σλαβομακεδόνων της Ελλάδας. Το έργο αυτό ανατέθηκε στον εκπαιδευτικό μηχανισμό. Τον Σεπτέμβριο του 1923, αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης, σε ειδική σύσκεψη ανωτέρων κρατικών παραγόντων αποφασίστηκε η εφαρμογή του σχεδίου για την γλωσσική αφομοίωση των χριστιανικών μειονοτήτων. Στον βενιζελικό νόμο 4397 του 1929, στα πρώτα άρθρα του, αναφέρεται ως πρωταρχικό μέλημα η επάνδρωση «των δημοτικών σχολείων των ξενοφώνων συνοικισμών».⁴⁷

⁴³ Η αρχαιότερη σωζόμενη ρυθμιστική γραμματική αποδίδεται στον Ινδό γραμματικό Πανίνι (4^{ος} αιώνας π.Χ.), ενώ για την αρχαία ελληνική η πρώτη περιγραφή της «νόρμας» γίνεται στην *Τέχνη Γραμματική* του Διονυσίου του Θρακός (2^{ος} αιώνας π.Χ.). βλ. Δημήτρης Μαυρέας, *όπ. π.*, σ. 8

⁴⁴ Τον όρο γλωσσικός σχεδιασμός (*language planning*) τον εισήγαγε στη βιβλιογραφία ο Einar Haugen το 1959, *ibid.*

⁴⁵ http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE

⁴⁶ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/europe/A6/index.html

⁴⁷ Τάσος Κωστόπουλος, (2008), *όπ. π.*, σ. 113

Η βασική τακτική ήταν να απασχολούν τα παιδιά στα σχολεία, όσο το δυνατό περισσότερο στη διάρκεια της ημέρας, για να αποφεύγουν να βρίσκονται στο σλαβόφωνο περιβάλλον του σπιτιού τους. Τον Οκτώβριο του 1918, ο γενικός διοικητής Δυτ. Μακεδονίας, Ι. Ηλιάκης, πρότεινε προς τούτο στο Υπουργείο Εξωτερικών, τα μαθητικά συσσίτια. Έτσι θα παρέμεναν οι μαθητές διαρκώς υπό την επίβλεψη των δασκάλων τους. Δραστικότερα μέτρα για να απομακρυνθούν από την πατρική τους οικία, οι αρχές σκέφτονται την παροχή υποτροφιών για σπουδές στην Αθήνα.

Άλλο μέτρο πρακτικό και πολύ πιο οικονομικό θεωρούν την σύσταση των νηπιαγωγείων. Ο ρόλος αυτών είναι πολύ σημαντικός, αφού επιτρέπει την απομάκρυνση των παιδιών από τη μητρική φροντίδα σε πολύ μικρή ηλικία. Ο υπουργός Παιδείας Μιχελιδάκης, τον Μάρτιο του 1916 στη Βουλή, υποστηρίζοντας ότι «η γλώσσα είναι, αν μη το μόνον, αλλά το ουσιωδέστερον χαρακτηριστικόν δια του οποίου συνδέεται το έθνος», θα εξηγήσει ότι «λόγος εθνικός-και συγκεκριμένα η καταπολέμηση της ξενοφωνίας των βορειότερων μακεδονικών επαρχιών της χώρας-είναι αυτός που υπαγορεύει τη σύσταση των πρώτων ελληνικών νηπιαγωγείων».⁴⁸

Στα πλαίσια της προσχολικής αυτής εκπαίδευσης, το 1913, η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας εξέδωσε εκπαιδευτικό εγχειρίδιο που συνέταξε ο παλαιίμαχος γενικός επιθεωρητής της Μακεδονίας, Ευθύμιος Μπουντώνας. Επίσης το 1919, ο γενικός διοικητής Δυτ. Μακεδονίας Ι. Ηλιάκης, είχε διανείμει ένα διδακτικό εγχειρίδιο που συνέταξε ο ίδιος. Αυτό το εγχειρίδιο έπρεπε να μελετήσουν οι μαθητές και στη συνέχεια να το εξηγήσουν σε όλα τα μέλη της οικογένειάς τους, που δεν είχαν την τύχη να μάθουν καλά ελληνικά. Στο αναγνωστικό του δημοτικού *Ο φάρος του χωριού* (1925-1934), η αποκλειστική ελληνοφωνία δεν είναι μόνο πατριωτικό καθήκον, αλλά και αναγκαίο στοιχείο της προόδου, η δε μητρική γλώσσα ανήκει στην κατηγορία «κακών συνηθειών» του παρελθόντος.⁴⁹

Άλλο μεγάλο και σπουδαίο μέρος της εκπαιδευτικής προσπάθειας είναι και ο εξελληνισμός των ίδιων των μητέρων. Για το σκοπό αυτό, ο Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων είχε ιδρύσει και διατηρούσε στη Δ. Μακεδονία (Έδεσσα, Φλώρινα και Καστοριά) σχολές και οικοτροφεία θηλέων, καθώς και την πολύ επιτυχημένη Οικοκυρική Σχολή της Φλώρινας με στόχο τον εξελληνισμό της «βουλγαροφώνου μητρός».⁵⁰ Παράλληλα, αλλά με διαφορετικούς στόχους, ιδρύθηκαν τα Οικοτροφεία Αρρένων, που φιλοξενούσαν ορφανά ή άπορα παιδιά που είχαν τελειώσει την δημοτική

⁴⁸ *ibid.* σ.115

⁴⁹ *ibid.* σ. 119

⁵⁰ Λένα Διβάνη, *Ελλάδα και μειονότητες: Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα, Νεφέλη, , 1995, σ. 345

εκπαίδευση και επιθυμούσαν να σπουδάσουν, κυρίως στον διδακτικό κλάδο. Για την επιβολή της ελληνικής μονογλωσσίας στην περιοχή ανέλαβαν δράση και παραστρατιωτικές νεανικές οργανώσεις, όπως οι πρόσκοποι και οι Άλκιμοι, μέλη των οποίων «συνεργάζονται με τους δασκάλους και την αστυνομία χαφιεδικά», σύμφωνα με καταγγελία του *Ριζοσπάστη*.⁵¹

Αυτές ήταν οι μέθοδοι της «ήπιας αφομοίωσης» των Σλαβομακεδόνων στην Ελλάδα και αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν ότι οι νέες γενιές των ξενόφωνων έγιναν δίγλωσσοι. Διάφορες κριτικές θα αποδώσουν τις ευθύνες σε εθνικές ελλείψεις ή σε πολιτικά σφάλματα του εκπαιδευτικού συστήματος. Γεγονός όμως είναι ότι, παρά τις ελλείψεις και τις διάφορες δυσκολίες, τελικά οι νεότερες γενιές των Σλαβομακεδόνων έμαθαν τα ελληνικά και απλά αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν τη μητρική τους γλώσσα.

3.2 Η Συνθήκη του Νείγυ

Τον Αύγουστο του 1919 ο Βενιζέλος πρότεινε αμοιβαία εθελοντική μετανάστευση των ελληνοβουλγαρικών πληθυσμών. Υιοθετήθηκε αμέσως από την Επιτροπή για τις Νέες Χώρες και την προστασία των μειονοτήτων. Η Βουλγαρία φυσικά είχε αντιρρήσεις. Οι Έλληνες της Βουλγαρίας είχαν ήδη αρχίσει να επιστρέφουν στην Ελλάδα, επειδή δεν άντεχαν πλέον τις πιέσεις και την τρομοκρατία από τους Βουλγαρικούς πολέμους (1914) και μετά. Από την άλλη, οι Βούλγαροι που ζούσαν στην Ελλάδα, θα ήταν προτιμότερο να παραμείνουν εκεί, για να ασκούν πιέσεις, όταν χρειαστεί, σε μελλοντική εδαφική διεκδίκηση. Άλλωστε η Βουλγαρία ήταν ήδη εξαθλιωμένη οικονομικά και θα ήταν δύσκολο να απορροφήσει και να απορροφήσει και τους εξ Ελλάδος πρόσφυγες.⁵²

Τελικά όμως, η Βουλγαρία αναγκάστηκε να συμφωνήσει την ανταλλαγή και να υπογράψει την Συνθήκη του Νείγυ, που ρύθμιζε το εδαφικό καθεστώς και τη προστασία της μειονότητας στη Βουλγαρία, καθώς και την ειδική Σύμβαση του Νείγυ (27-11-1919), που ρύθμιζε τη διαδικασία της ανταλλαγής. Το κείμενο της Σύμβασης προέβλεπε ότι «τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν στους κατοίκους τους, που ανήκουν σε εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες το δικαίωμα να μεταναστεύουν ελεύθερα στις αντίστοιχες επικράτειές τους», διευκρινίζοντας σαφώς ότι ο εθελοντικός χαρακτήρας της ανταλλαγής αφορούσε την επιλογή μετανάστευσης και όχι τη δημόσια έκφραση της μιας ή της άλλης εθνικής συνείδησης. Σύμφωνα ακόμη με τους όρους της Σύμβασης αυτής δικαίωμα μετανάστευσης είχαν οι Έλληνες την καταγωγή με βουλγαρική υπηκοότητα και οι

⁵¹ Τ. Κωστόπουλος, (2008), όπ. π., σ. 121

⁵² Λ. Διβάνη, όπ. π., σ. 307

Βούλγαροι την καταγωγή με ελληνική υπηκοότητα και ηλικία άνω των 18 ετών. Σχετική δήλωση θα κατέθεταν στη Μικτή Επιτροπή που θα επέπτευε την ανταλλαγή και θα διευκόλυνε την εκκαθάριση των περιουσιών των ανταλλαγέντων. Η Μικτή Επιτροπή συγκροτήθηκε τον Δεκέμβριο του 1920 με έδρα αρχικά τη Γενεύη και κατόπιν την Αθήνα και τη Σόφια και αποτελείτο από τον Έλληνα Τζορμπατζόγλου (ή Τζορμπατζή), το βούλγαρο Βλαντιμίρ Ρόμπεφ και δύο αντιπροσώπους της ΚτΕ, το Βέλγο Μ. ντε Ρούβερ και το νεοζηλανδό Α. Κορφ.⁵³

3.3 Απόπειρα ίδρυσης σλαβικών σχολείων

3.3.1 Η περίοδος 1925-1926. Το Πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφώφ

Με τη Συνθήκη των Σεβρών που υπογράφηκε το 1920 ανάμεσα στην Entente (Αντάντ) και στην Ελλάδα, επικυρώθηκε η προστασία των κάθε λογής μειονοτήτων, που οι πόλεμοι της δεκαετίας του 1910 επιδίκασαν στα εδάφη της τελευταίας. Σύμφωνα με τη Συνθήκη αυτή, την περίοδο του Μεσοπολέμου, η Ελλάδα αναλαμβάνει εκπαιδευτικές υποχρεώσεις έναντι των μειονοτικών πληθυσμών, που υπόκεινται στις διατάξεις της.

Στο άρθρο 9 της συνθήκης αναφέρεται ότι,⁵⁴ όπου υπάρχει σημαντική αναλογία Ελλήνων υπηκόων που να μιλάνε άλλη γλώσσα εκτός από την ελληνική, θα παραχωρηθούν ευκολίες, ώστε να δημιουργηθούν σχολεία της κατωτέρας εκπαίδευσης, όπου η διδασκαλία θα γίνεται στη γλώσσα τους.

Πριν να γίνει ακόμη η εφαρμογή της παραπάνω διάταξης, τον Σεπτέμβριο του 1924, το δυσάρεστο επεισόδιο του Τερλίζ είχε σαν αποτέλεσμα τον αρνητικό αντίκτυπο για την Αθήνα και την υπογραφή δύο Πρωτοκόλλων στις 29 Σεπτεμβρίου στη Γενεύη, με τα οποία η Ελλάδα και η Βουλγαρία ζητούσαν από την Κοινωνία των Εθνών να έχει την ευθύνη για την προστασία των μειονοτήτων των δύο χωρών. Τότε υπεγράφη το περίφημο Πρωτόκολλο Πολίτη-Καλφώφ, (ονομάστηκε έτσι από τα ονόματα των αντιπροσώπων που το υπέγραψαν, δηλαδή των Νικολάου Πολίτη και Χρήστου Καλφώφ), με το οποίο η Ελλάδα αναγκάστηκε για πρώτη φορά να αναγνωρίσει την ύπαρξη βουλγαρικής μειονότητας.⁵⁵ Παρά τις διάφορες διαπραγματεύσεις, το Πρωτόκολλο δεν επικυρώθηκε ποτέ, πράγμα το οποίο ήταν φανερό εξ αρχής, δηλαδή από την στιγμή της αναγνώρισης της ύπαρξης της βουλγαρικής μειονότητας,

⁵³ Λ. Διβάνη, *όπ. π.*, σ. 308

⁵⁴ Τάσος Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σ. 89

⁵⁵ Ιάκωβος Μιχαηλίδης, «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας» στο Οι σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας, Γεωγραφικά, δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία, στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001*, σ. 173

που συμπερασματικά σήμαινε και τον περιορισμό της ελληνικής κυριαρχίας στην αντιμετώπισή αυτής⁵⁶. Το ελληνικό Κοινοβούλιο στις 2 Φεβρουαρίου 1925 καταψήφισε το Πρωτόκολλο «με το σκεπτικό ότι ήταν πηγή συγκρούσεων και διαρκούς εντάσεως και ότι οι μειονοτικές συνθήκες ήταν αρκετές για την προστασία των μειονοτήτων εν Ελλάδι». Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση με υπόμνημα προς την Κ.τ.Ε. δηλώνει ότι αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις για παροχή εκπαιδευτικών δικαιωμάτων στους σλαβόφωνους της Μακεδονίας, χωρίς τη μεσολάβηση ξένων και στις 10 Ιουνίου 1925, η ΚτΕ απαλλάσσει επίσημα την Αθήνα από την υποχρέωση εφαρμογής των συμφωνιών της Γενεύης.⁵⁷

Η επιλογή της γλώσσας διδασκαλίας έγινε μετά από κρίσιμες συζητήσεις και το Δεκέμβριο του 1924 ο Γ. Ρούσσο, ο έλληνας υπουργός Εξωτερικών ενημερώνει τον επικεφαλής του τμήματος μειονοτήτων της ΚτΕ, Ερίκ Κολμπάν, ότι «μέσον διδασκαλίας δε θα πρέπει να είναι ούτε η φιλολογική βουλγαρική ούτε η σερβική, αλλά η μακεδονική διάλεκτος».

Άξιο απορίας παραμένει το γεγονός, ότι δεν έχει γίνει καμία καταγραφή που να αναφέρει τι θέλανε οι ίδιοι οι σλαβόφωνοι Μακεδόνες, οι οποίοι αποτελούσαν τους άμεσα ενδιαφερόμενους σχετικά με όλες τις διαπραγματεύσεις. Απλώς, έχει καταγραφεί μια διάθεση του παραπάνω πληθυσμού για λειτουργία σχολείων στη γλώσσα που καταλαβαίνουν. Όπως αναφέρει ο Ι. Μιχαηλίδης «Δυστυχώς, οι τοπικές κοινωνίες σε κατώτερο επίπεδο, δεν μπορούσαν την εποχή εκείνη να υιοθετήσουν πιο φιλελεύθερη πολιτική».⁵⁸

Τον Αύγουστο του επομένου έτους, το Υπουργείο Εσωτερικών καταθέτει στο ελληνικό Κοινοβούλιο το διάταγμα για την ίδρυση των σλαβόφωνων σχολείων, που παρέχει στους σλαβόφωνους Μακεδόνες τρεις εναλλακτικές λύσεις:

- λειτουργία σλαβόφωνων δημοτικών σχολείων, εφόσον το ζητήσουν γονείς τουλάχιστον 40 παιδιών ηλικίας 6 έως 12 ετών σε έναν οικισμό. Η χρηματοδότησή τους θα γινόταν από τον κρατικό προϋπολογισμό, οι δάσκαλοι θα διορίζονταν από το Υπουργείο Παιδείας και τα διδακτικά βιβλία θα είχαν την έγκριση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου.
- λειτουργία ιδιωτικών ξενόφωνων σχολείων με υποχρεωτική παράλληλη διδασκαλία σλαβικής και ελληνικής γλώσσας από εκπαιδευτικούς της δημόσιας εκπαίδευσης.

⁵⁶ Πέτρος Σιούσιουρας, Πτυχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο: Η πολιτική και νομική θεώρηση του Πρωτοκόλλου Πολίτη-Καλφώφ και των Παγκαλικών Συμφωνιών, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2003, σσ 128-30

⁵⁷ Τ. Κωστόπουλος, όπ. π., σ. 94

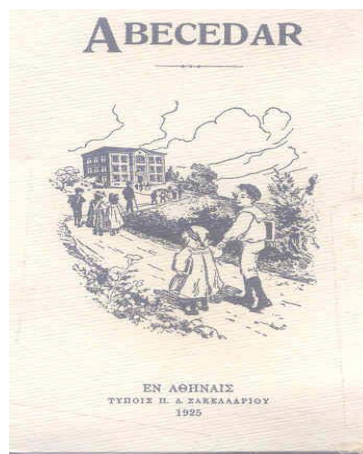
⁵⁸ Ι. Μιχαηλίδης, όπ. π., σσ 173-4

- φοίτηση των σλαβόφωνων μαθητών στα δημόσια ελληνόφωνα σχολεία με δυνατότητα παράλληλης διδασκαλίας της σλαβικής ως πρόσθετου μαθήματος.⁵⁹

Αξίζει να αναφερθεί ότι, από την αρθρογραφία που βρίσκεται στα γραφεία της ΚτΕ, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι η ελληνική πολιτική σε κεντρικό επίπεδο προσπάθησε πιθανόν να ακολουθήσει μια πολιτική για την ίδρυση σχολείων.⁶⁰ Πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι μέχρι το 1925 η ελληνική κυβέρνηση δεν έδειξε σημάδια ενδιαφέροντος για την εκπαιδευτική πολιτική των σλαβοφώνων, με τη δικαιολογία ότι η Συνθήκη του Νεϊγύ βρισκόταν ακόμα σε εξέλιξη. Στη πραγματικότητα όμως, υπήρχε ο φόβος ότι η ίδρυση σχολείων θα ήταν ο λόγος ανάσχεσης του εξελληνισμού της περιοχής.⁶¹

3.3.2 *To Abecedar*

Μέσα στα πλαίσια της άσκησης γλωσσικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης για την εκπαίδευση των σλαβόφωνων περιλαμβάνεται και η σύνταξη του *Abecedar* (Αμπετσένταρ), όπως ονομάστηκε, στα τέλη του 1925 και στις αρχές του 1926, του πρώτου εγχειριδίου της γλώσσας, του πρώτου σλαβομακεδονικού αλφαβηταρίου στην ιστορία, το οποίο ωστόσο δεν είχε επιτυχή κατάληξη ύστερα από αντιδράσεις από την εσωτερική πολιτική σκηνή και με εμπλοκή άλλων βαλκανικών κρατών.

Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/Abecedar#cite_note-8

Το αυθεντικό Αμπετσένταρ των 38 σελίδων (και όχι των 158) που εκδόθηκε το 1925 από την τότε ελληνική κυβέρνηση κάτω από τις πιέσεις της ΚτΕ.

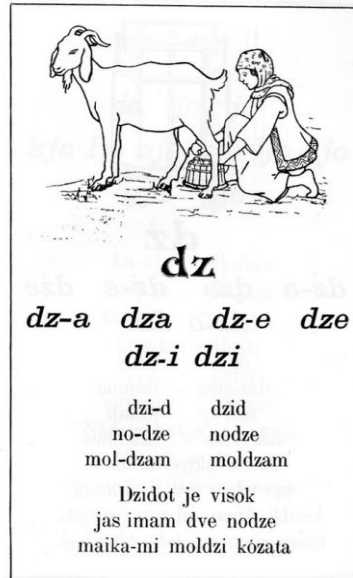
Το έργο της σύνταξης του ανατέθηκε στον εθνολόγο-γλωσσολόγο Γεώργιο Σαγιαζή και στους φιλόλογους Ιωσήφ Λαζάρου και Ι. Παπαζαχαρίου. Η επιτροπή χρησιμοποίησε

⁵⁹ Τ. Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σσ 96-7

⁶⁰ Ι. Μιχαηλίδης, *όπ. π.*, σ. 173

⁶¹ Τ. Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σ. 102

στοιχεία από σλαβομακεδονικές διαλέκτους των περιοχών της Φλώρινας και του Μοναστηρίου (Μπίτολα), χρησιμοποιώντας λατινικούς χαρακτήρες. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, η χρήση λατινικών χαρακτήρων θα διευκόλυνε την εκμάθηση.

85

Πηγή: <http://photos1.blogger.com/blogger/7156/2046/1600/abe2.jpg>
Εσωτερική σελίδα από τη νέα έκδοση του 2006

Το λατινικό αλφάβητο επελέγη, διότι, κατά κάποιο τρόπο, θεωρείται διεθνές, αλλά και διότι πολλές άλλες σλαβικές διάλεκτοι το χρησιμοποιούν, όπως η πολωνική, η τσεχοσλοβακική, η κροατική και η σλοβενική.⁶² Φαίνεται όμως, ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε ειδικό λόγο, όταν αποφάσισε τη χρήση του λατινικού αλφαβήτου. Σύμφωνα, με τον εξουσιοδοτημένο ειδικό γλωσσολόγο στη Γραμματεία της ΚτΕ Ο' Mologni, «τα κίνητρα ήταν πολιτικά και η ελληνική κυβέρνηση αδημονούσε να απαλλαγεί μια και καλή από κάθε σλαβική επίδραση, τόσο της σερβικής, όσο και της βουλγαρικής προπαγάνδας». Γενικά, ο Ο' Mologni εκθείασε την ελληνική πρωτοβουλία, την οποία αναγνώρισε ως ειλικρινή προσπάθεια σεβασμού της μειονότητας των σλαβόφωνων.⁶³ Το αναγνωστικό προκάλεσε οξεία αντίδραση από την πλευρά της Βουλγαρίας και της Σερβίας, καθώς δεν είχε συνταχθεί στα βουλγαρικά ή στα σερβικά, ενώ συγχρόνως δεν ακολουθούσε το κυριλλικό αλφάβητο. Ο λαογράφος Δημήτριος Βογαζλής υποστήριξε, ότι αιτία για την τελική αποτυχία του Abecedar αποτέλεσε η στάση της βουλγαρικής και της σερβικής κυβέρνησης.

⁶²ibid. σ. 98

⁶³ibid. σ. 99

Ο εκπρόσωπος της Βουλγαρίας στην Κοινωνία των Εθνών χαρακτήρισε το βιβλίο ακατανόητο, ενώ ο εκπρόσωπος της Ελλάδας, Βασίλης Δενδραμής, υπερασπίστηκε το αναγνωστικό χαρακτηρίζοντας τη σλαβομακεδονική γλώσσα ως ανεξάρτητη και διακριτή σε σχέση με τη Βουλγαρική ή τη Σερβική. Περιορισμένες όμως είναι οι πληροφορίες που διαθέτουμε, σχετικά με τη στάση των ίδιων των Σλαβομακεδόνων απέναντι στο ζήτημα

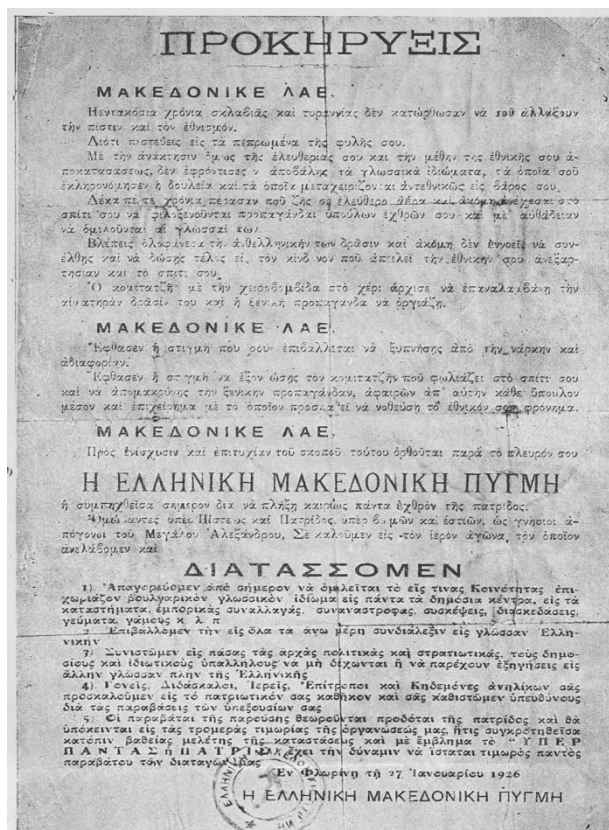
Η καθηγήτρια Αλεξάνδρα Ιωαννίδου χαρακτηριστικά αναφέρει για τη γλώσσα του Abecedar: *«Άλλο κωμικό φαινόμενο ήταν το Abecedar, το οποίο δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος. Και αυτό δεν βασίζεται σε κάποιο ιδίωμα, πάντως οι συγγραφείς κάπως προσπάθησαν...Είναι τουλάχιστον σλαβικό το κείμενο...Φυσικά είναι ελλιπέστατο. Δεν έχει πλήρη παραδείγματα, κάνει λάθη και είναι ασυνεπές ως προς την απόδοση των διαφόρων τύπων. Έχουμε εδώ μια άσχημη παρουσίαση από την επίσημη σλαβομακεδονική βιβλιογραφία, που παραλλάζει το βιβλίο για να αποδειχθεί η εγγύτητα των ιδιωμάτων με τη σλαβομακεδονική. Με άλλα λόγια: Ένα πρόχειρο κατασκευάσμα, του οποίου η προχειρότητα δεν καταγγέλθηκε επαρκώς. Φυσικά δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί σε ποια διάλεκτο βασίστηκε - αφού σύμφωνα με την έρευνα του κ. Μιχαηλίδη ούτε οι συγγραφείς γνώριζαν απαραίτητα τη γλώσσα που έπρεπε να καταγράψουν, αναγκασμένοι από το σύμφωνο Πολίτη-Καλφώφ και τις συγκυρίες».*⁶⁴

Τον Ιανουάριο του 1926, στην περιοχή του Αμύνταιου, το αναγνωστικό διανεμήθηκε δοκιμαστικά στα σχολεία, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις, διαμαρτυρίες δασκάλων, ακόμα και καύση βιβλίων. Στις 2 Φεβρουαρίου 1926, ντόπιοι ελληνόφωνοι και σλαβόφωνοι κάτοικοι δημοσίευσαν ψήφισμα στην εφημερίδα «Εφημερίς των Βαλκανίων», που στρεφόταν κατά της διδασκαλίας του αναγνωστικού. Το ψήφισμα αυτό εστάλη τηλεγραφικώς και στον έλληνα υπουργό Εξωτερικών. Ανέφερε δε τα εξής:

«Απαξάπαντες κάτοικοι και γονείς τέκνων φοιτώντων σχολεία Σόροβιτς πληροφορηθέντες παρά τέκνων των εισαγωγήν διδασκαλίας σλάβικου ιδιώματος, συμεριζόμενοι δικαίαν αγανάκτησιν και διαμαρτυρίαν τέκνων των δι' εισαγωγήν εν διδακτηρίοις ανεπιθυμήτου γλώσσης, συνελθόντες σήμερον εν αγανακτήσει εις αυτόβουλον και αυθόρμητον συγκέντρωσιν ομοφώνως εκφράζομεν πόνον δια τελούμενον ανοσιούργημα ημετέρας Κυβερνήσεως διαταξάσης εισαγωγήν ανεπιθυμήτου γλωσσικού ιδιώματος Ψηφίζομεν Εξορκίζομεν Κυβέρνησιν διαβιβάσει Κοινωνίαν Εθνών έντονον διαμαρτυρίαν ημών τε και τέκνων δια τελουμένην βαρείαν προσβολήν εθνικής φιλοτιμίας και ελληνικής συνειδήσεως.

⁶⁴ Αλεξάνδρα Ιωαννίδου, «Αναξιοποίητο υλικό», στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), όπ. π. , σ. 213

Διαπιστούμεν εμμονήν μέχρι θανάτου πάτρια θέσμια και ελληνικήν Μεγάλου Αλεξάνδρου ένδοξον γνησίαν παράδοσιν. Διακηρύττομεν ανάληψιν αιματηρού πλέον αγώνος κατά πάσης βιαίας και ανελευθέρου επιβουλής πατρίω ελληνική γλώσση ημών. Αποκρούομεν εισαγωγήν σχολείοις ημών διδαχής σλαβομακεδονικής διαλέκτου αναπολούσης εποχήν βίας, απειλής, τρόμου, αγχόνης, αιωνίων μέσων βουλγαρικής τακτικής, Ορίζομεν επιτροπήν εκ των κ. Χατζητρήφωνος, Ι. Τάϊκου, Ν. Χατζημήτσεφ και Δ. ΠέτρουΔίνε και εντελλόμεθα υποβολήν τηλεγραφικώς ψήφισμα Πρόεδρον Κυβερνήσεως και Κοινωνίαν Εθνών».⁶⁵

Πηγή: http://illustrationbelomore.blogspot.gr/2011/07/blog-post_14.html
Ανακοίνωση προς το λαό της Μακεδονίας από 27-1-1926 στη Φλώρινα

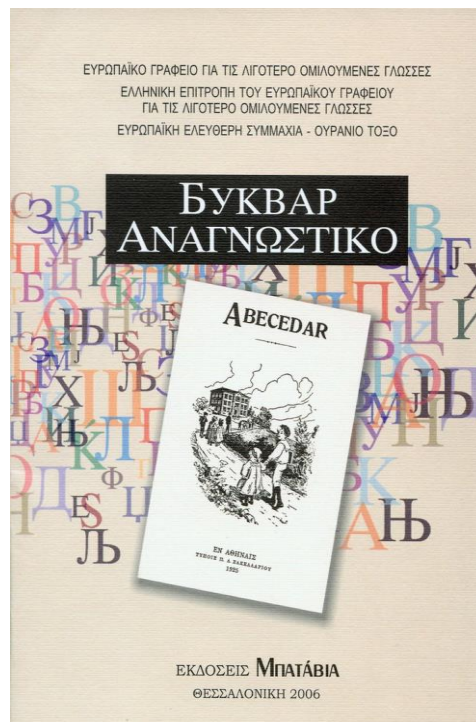
Στις 6 Φεβρουαρίου 1926, ο Θεόδωρος Δ. Πάγκαλος, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, συναντήθηκε με τον υπουργό Εξωτερικών Λουκά Κανακάρη-Ρούφο και αποφάσισαν την προώθηση του αναγνωστικού στα σχολεία, γεγονός όμως, το οποίο δεν πραγματοποιήθηκε. Στη συνέχεια, τα περισσότερα αντίτυπά του καταστράφηκαν αμέσως, ενώ, όσα είχαν διανεμηθεί ήδη, καταστράφηκαν από τις τοπικές αστυνομικές αρχές. Τότε ο τοπικός τύπος θα πανηγυρίσει για το γεγονός της διάσωσης «στο παραπέντε», της ελληνικότητας του τόπου

⁶⁵ <http://www.pare-dose.net/575>

γράφοντας: «Εάν δεν υπήρχεν η αντίδρασις αὐτῆ των ὀλίγων ξενοφώνων πλὴν γνησίων πατριωτῶν, σήμερον οὔτε βιβλιοπωλεῖον ἐλληνικόν θα υπήρχεν ἐν Φλωρίνῃ, οὔτε Τυπογραφεῖον, οὔτε εφημερίς Ἑλληνική θα ἐξεδίδοτο. Ὅλα αὐτά θα εἶχον αντικατασταθεῖ δια Βουλγαρικῶν και ὅλοι θα ανεγίνωσκον τὴν τοπικὴν εφημερίδα εἰς τὴν γλώσσαν τὴν ομιλουμένην κατ' οἶκον και ἐν αγορά».

Ἐκτοτε και μέχρι τὴν ἔλευση τῆς δικτατορίας του Ἰωάννη Μεταξά, ἡ επίσημη θέση τῆς Ἀθήνας ἀπέναντι στους Σλαβομακεδόνες τῆς Βόρειας Ἑλλάδας ἀκολουθοῦσε πολιτικὴ τῆς «ἡπίας ἀφομοίωσης».

Το 1993, τὸ Μακεδονικὸ Κέντρο Πληροφοριῶν, στα πλαίσια ἐκστρατείας του για τὴν ἀναγνώριση ἐθνικῆς μακεδονικῆς μειονότητας στὴν Ἑλλάδα, ἐπανατύπωσε τὸ Abecedar στο Περθ. Το 2006, τυπώθηκε στὴ Θεσσαλονικὴ μιὰ ἐκδοση 160 σελίδων με πρωτοβουλία του κόμματος Ουράνιο Τόξο και ὑπὸ τὴν αἰγίδα του Ἐυρωπαϊκοῦ Γραφείου για τις Λιγότερο Ομιλούμενες Γλώσσες (EBLUL-European Bureau for Lesser Used Languages)⁶⁶ Ἀυτὴ ἡ ἐκδοση περιλαμβάνει ἀκριβὲς ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο του 1925, καθὼς και ἓνα σύγχρονο κυριλλικὸ ἀλφαβητάριο τῆς γλώσσας, ὅπως αὐτὴ διδάσκεται σε ὅλο τὸν κόσμο.⁶⁷

Πηγή: <http://photos1.blogger.com/blogger/7156/2046/1600/abe2.jpg>
Το εξώφυλλο τῆς νέας ἐκδοσης του 2006

⁶⁶ Πρόκειται για ανεξάρτητο οργανισμό που ιδρύθηκε το 1982 στις Βρυξέλλες, εδρεύει στο Δουβλίνο και συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο για την προαγωγή και διατήρηση των περιφερειακών γλωσσών και της αυτόχθονης έκφρασης στην επικράτεια της ΕΕ. <http://eblul.eurolang.net/>

⁶⁷ http://el.wikipedia.org/wiki/Abecedar#cite_note-8

3.3.3 Η περίοδος πριν τη μεταξική δικτατορία

Πριν τη μεταξική δικτατορία έγιναν και άλλες πράξεις εκπαιδευτικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ενώ τον Αύγουστο του 1926 είχε συνάψει συνθήκη με τη Γιουγκοσλαβία, προσπάθησε να αναγνωρίσει τη μειονότητα ως σλαβική. Η συνθήκη αυτή προξένησε έντονη δυσαρέσκεια στους στρατιωτικούς και διπλωματικούς κύκλους και τελικά η κυβέρνηση έπεσε.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να εφαρμόσει τις εντολές της ΚτΕ σχετικά με την ίδρυση σχολείων για όλους τους μειονοτικούς πληθυσμούς.

Οι προσπάθειες όμως που γίνονται και πάλι το 1929, 1930 και 1931, στα πλαίσια της βαλκανικής συνεννόησης για την ίδρυση σχολείων, δεν έχουν επιτυχία, διότι για μια ακόμη φορά υπάρχει έντονη αντίδραση από τη βουλγαρική και τη σερβική πλευρά, σχετικά με τη χρήση της γλώσσας στα σχολεία. Οι διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Σερβία, τη περίοδο του Μεσοπολέμου, παίζουν σημαντικό ρόλο σε ό,τι αφορά τους σλαβόφωνους πληθυσμούς. Από την άλλη πλευρά, κάθε προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης αποτυγχάνει, διότι βρίσκεται αντιμέτωπη με διώξεις από τα αστυνομικά όργανα, την αντίδραση των προσφύγων κτλ. Η ΚτΕ δυστυχώς δεν μπορεί να κατανοήσει και να δεχτεί μια τέτοια πολιτική, οπότε δημιουργεί μάλλον, παρά επιλύει προβλήματα στην Ελλάδα. Έτσι, θέλοντας να επισημάνει αυτή την κατάσταση, ο κ. Κάραμποτ είπε: «φτάσαμε μετά στην περίοδο της δικτατορίας, οπότε και όλα τα σχέδια έμειναν στα χαρτιά και είχαμε τις διώξεις».⁶⁸

3.4 Η δικτατορία του Μεταξά

Η 4^η Αυγούστου του 1936 αποτέλεσε τομή στη στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στους σλαβόφωνους υπηκόους του. Η δικτατορία του Μεταξά (1936-1941) απογείωσε τον εθνικό διωγμό και το βίαιο εξελληνισμό των Σλαβομακεδόνων. Ο επίσημος ιστορικός του Μακεδονικού στην Ελλάδα, ο Ευάγγελος Κωφός, όταν το 1964 έκανε λόγο για «πολιτική αναγκαστικής αφομοίωσης», συνοπτικά περιέγραψε την κατάσταση λέγοντας: «Με μια σειρά διοικητικών μέτρων, απαγορεύθηκε στους Σλαυόφωνους να μιλάνε τη σλαβονική διάλεκτό τους δημόσια, οι δε εκτοπίσεις στα νησιά γίνονταν χωρίς διάκριση».⁶⁹

⁶⁸ Ιάκωβος Μιχαηλίδης, «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας» στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), *όπ. π.*, σ. 174

⁶⁹ Τάσος Κωστόπουλος, (2008), *όπ. π.*, σ. 162

Πρώτο και κύριο μέλημα της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν η απαγόρευση της χρήσης της Μακεδονικής διαλέκτου στους δρόμους, τα κέντρα, τις συναλλαγές και σε κάθε άλλη περίπτωση. Η απαγόρευση αυτή έγινε με μοναδική βιαιότητα, χαρακτηριστικό της περιόδου εκείνης. Οι αρχές δεν περιορίστηκαν σε «εκκλήσεις» και «συμβουλές», αλλά άσκησαν μια πολύπλευρη κρατική τρομοκρατία εναντίον των παραβατών. Ένας δάσκαλος της εποχής θυμάται: «Όποιος συλλαμβανόταν να μιλάει βουλγαρικά, όπως τα ονόμαζαν, παραπέμπονταν στο αυτόφωρο και τιμωρούνταν ανάλογα με την οικονομική αντοχή και την κοινωνική τους θέση. Η ποινή ξεκινούσε από την απλή επίπληξη “να μη μιλάς άλλη φορά τα παλιοβουλγάρικα” ως το βαρύ χρηματικό πρόστιμο, τη φυλάκιση, τα βασανιστήρια με το περίφημο ρετσινόλαδο, εξορία. Και επειδή οι χωροφύλακες έπαιρναν ποσοστά από τα πρόστιμα, εξορμούσαν με ιδιαίτερο ζήλο να εκπληρώσουν το ‘εθνικό’ αυτό καθήκον».⁷⁰ Στην υποχρεωτική κατάποση του ρετσινόλαδου δε, υπέβαλαν οι χωροφύλακες σε όσους χωρικούς πιάνονταν επ’ αυτοφώρω να μιλούν τη μητρική τους γλώσσα έτσι, ώστε «να βγουν τα βουλγαρικά δηλητήρια από μέσα τους». Η τακτική αυτή εφαρμόστηκε στη Φλώρινα, στην Έδεσσα, αλλά και σε πατριαρχικές κοινότητες του Λαγκαδά.⁷¹

Εκτός από τα παραπάνω δείγματα άδικης και απάνθρωπης μεταχείρισης των ανθρώπων, συνέβησαν και μια σειρά από τραγελαφικά γεγονότα, τα οποία οδήγησαν σε μεγάλο βαθμό εξαθλίωσης την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Αναφέρονται περιστατικά που οι χωροφύλακες κρυφάκουγαν κάτω από τα παράθυρα των σπιτιών, μήπως ακούσουν να γίνονται ενδοοικογενειακώς συζητήσεις στη μητρική τους γλώσσα, για να επέμβουν και να τιμωρήσουν τους παραβάτες. Επίσης στο κορυφαίο σημείο γελοιότητας οδηγείται το περιστατικό της καταδίωξης χωρικών που έδωσαν στα ζώα τους παραγγέλματα στη σλαβική. Χαρακτηριστικό ακόμη είναι ένα υπόμνημα του δεξιού πολιτευτή της Μακεδονικής Ενώσεως Σωτηρίου Γκοτζαμάνη προς τον ίδιο το δικτάτορα: «Το να υβρίζονται γέροντες και γράϊαι καθ’ οδόν ή να σύρονται εις το αστυνομικόν τμήμα διότι αγνοούν την ελληνικήν, είναι σύστημα άδικον, μετατοπίζον την ευθύνην μιας πραγματικότητος από την ιστορίαν και το κράτος εις το ανεύθυνον εν προκειμένω ιδιώτην».⁷²

Το μεταξικό καθεστώς ευρισκόμενο σε εθνικό παραλήρημα επιδόθηκε και σε άλλες πράξεις εξελληνισμού. Εκτός του υποχρεωτικού σημαιοστολισμού με την ελληνική σημαία κατά τις εθνικές γιορτές και τις επίσημες ημέρες, υποχρέωσαν τους σλαβόφωνους να βάφουν τα σπίτια τους στα χρώματα του εθνικού μας συμβόλου.

⁷⁰ *ibid.* σ. 167

⁷¹ *ibid.*

⁷² *ibid.* σ. 169

Ένα άλλο μέτρο που συμπλήρωνε τον γλωσσικό εξελληνισμό των σλαβομακεδόνων, ήταν η υποχρεωτική παρακολούθηση νυχτερινών σχολείων από τους ενήλικες, για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Τα μαθήματα αυτά θα παρακολουθούσαν σλαβόφωνοι και των δύο φύλων και συγκεκριμένα γυναίκες από 15-40 ετών και άντρες μέχρι 50 ετών. Ο «απολογισμός μιας διετίας», που εξέδωσε το 1938 το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, μας πληροφορεί ότι κατά το σχολικό έτος 1937-38 σε όλη τη Μακεδονία φοίτησαν στα παραπάνω σχολεία 101.261 άτομα, από τα οποία ήταν 48.985 άνδρες και 51.276 γυναίκες.⁷³ Οι αρχές διέδιδαν ότι οι κάτοικοι παρακολουθούσαν ευχαρίστως τα μαθήματα, διότι είχαν καταλάβει την σπουδαιότητά τους. Όμως δεν ανέφεραν τις βαριές ποινές, με τις οποίες επιβλήθηκε τελικά το μέτρο στους απρόθυμους χωρικούς, που αντιστέκονταν σ' αυτό τον γλωσσικό εξελληνισμό.

Το μεταξικό καθεστώς όμως, δεν περιορίστηκε μόνο στην απαγόρευση της μητρικής γλώσσας, αλλά προχώρησε στην εφαρμογή μιας σειράς σκληρών κατασταλτικών μηχανισμών. Κήρυξε με τον ΑΝ 376/1936 όλες τις σλαβόφωνες περιοχές «αμυντικές περιοχές», δηλαδή είχαν το χαρακτήρα της Επιτηρούμενης Ζώνης, σε ένα καθεστώς αυστηρού ελέγχου. Απαγόρευσε οποιαδήποτε επικοινωνία ανάμεσα στους ίδιους και τους διερχόμενους ξένους, καθυστέρησε την έκδοση διαβατηρίων, εάν προηγουμένως δεν είχε γίνει έλεγχος των «κοινωνικών και εθνικών φρονημάτων τους» από το στρατό, στέρησε το δικαίωμα για αγορά γης, από όσους θεωρούνταν «εθνικώς υπόπτου διαγωγής» από τη χωροφυλακή. Άρχισε να εφαρμόζει μαζικές εκτοπίσεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στα νησιά του Αιγαίου. με πρωτόγνωρους μηχανισμούς ασφαλείας.

Όλα τα μέτρα της βίαιης γλωσσικής καταστολής στις Σλαβόφωνες μειονότητες τη περίοδο της δικτατορίας του Ι.Μεταξά, έφεραν ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα από τα ζητούμενα. Σημαντική είναι η τοποθέτηση του Ευάγγελου Κωφού, ο οποίος συμφωνεί ότι η μεταξική πολιτική «αναβίωσε μεταξύ των βουλγαρόφιλων μια έντονη αντίσταση και δυσφορία απέναντι στη χώρα που ζούσαν» και ότι «προκάλεσε την εχθρότητα ακόμη και των Σλαβοφώνων της ελληνικής παράταξης»⁷⁴

3.5 Το «ανύπαρκτο» ζήτημα.

«Δεν μπορεί κανείς να παραβλέψει πως η ελληνική πολιτική έχει την αχίλλειο πτέρνα της: την εμμονή σε μια θέση που κανείς στην ουσία, διεθνώς αλλά ακόμη και στην Ελλάδα, δεν

⁷³ibid. σ. 171

⁷⁴ibid. σ. 178

πιστεύει: το “ανύπαρκτο ζήτημα”», υποστηρίζει ο Σωτήρης Βαλντέν,⁷⁵ αναφερόμενος στην πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με το ζήτημα της ύπαρξης της σλαβόφωνης πληθυσμιακής ομάδας στη Μακεδονία. «Ανύπαρκτο» στη προκειμένη περίπτωση σημαίνει ότι δεν έχει βάση, διότι μετά την αποχώρηση της με σλαβική συνείδηση μειονότητας ή την ένταξή της στις κομμουνιστικές συμμορίες, οι απομείναντες δίγλωσσοι σλαβόφωνοι Μακεδόνες της ελληνικής επικράτειας δηλώνουν ελληνική εθνική συνείδηση και ζητούν να αφομοιωθούν στο εθνικό σύνολο.

Όσον αφορά την καταγραφή στοιχείων, σχετικά με τον αριθμό των σλαβόφωνων πληθυσμιακών ομάδων στον ελληνικό χώρο, τηρείται «η στρατηγική της σιωπής», μετά από τα τραγικά γεγονότα της δεκαετίας του 1940, εκ μέρους όσων διατηρούσαν μνήμες από την κρατική καταστολή της γλωσσικής διαφορετικότητας.

Συγκεκριμένα, μετά το 1950 δεν έχουμε στοιχεία της ελληνικής αφομοιωτικής πολιτικής κατά των σλαβόφωνων, διότι εκλείπουν και οι πηγές που μας παρέχουν πληροφορίες. Μόνο από την απογραφή του 1951 αντλούμε τα τελευταία στοιχεία για τη μητρική γλώσσα των κατοίκων στην Ελλάδα. Από την απογραφή αυτή μόλις 41.167 σλαβόφωνοι καταγράφονται σε όλους τους νομούς της Ελλάδας. Στον πίνακα που ακολουθεί αναφέρεται η κατανομή αυτών κατά νομούς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
Κατανομή ατόμων με μητρική γλώσσα τη «σλαβική», ανά νομούς
(σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1951)

Νομός	Σύνολο κατοίκων	Σλαβόφωνοι	%
Θεσσαλονίκης	459.956	745	0,16
Ημαθίας	96.439	2.227	2,31
Κιλκίς	89.475	2.083	2,33
Πέλλης	116.969	9.353	8,00
Πιερίας	86.161	2	0,00
Χαλκιδικής	75.735	17	0,02
Άγ. Όρος	3.086	100	3,24
Κοζάνης	177.838	391	0,22
Φλωρίνης	69.391	14.476	20,86
Καστοριάς	46.407	1.009	2,17
Σερρών	222.549	5.090	2,29
Δράμας	120.492	378	0,31

⁷⁵ Αυτό το απόσπασμα περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Σωτήρη Βαλντέν, “Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία, Γέννηση και εξέλιξη μιας κρίσης και οι ανακατατάξεις στα Βαλκάνια 1961-1962”, στο <http://tribes.wordpress.com/2008/04/09/yugocrisis/>

Καβάλας	136.337	23	0,02
ΣΥΝΟΛΟΜακεδονίας	1.700.835	35.894	2,11
Υπόλοιπη Ελλάδα	<u>5.931.966</u>	<u>5.273</u>	<u>0,09</u>
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	7.632.801	41.167	0,54

Πηγή: Τάσος Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα, Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2008, σ. 223

Τα αποτελέσματα αυτά όμως δεν μπορούν να θεωρηθούν γνήσια, εάν λάβουμε υπ' όψιν ότι τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν το 1965, μετά από έρευνες κρατικών παραγόντων, μεταξύ αυτών και του Ευάγγελου Κωφού, μιλάνε για 130.000 έως 150.000 σλαβόφωνους, μόνο στις περιοχές των νομών Φλωρίνης, Πέλλης και Καστοριάς.⁷⁶ Είναι πολύ μικρός λοιπόν ο αριθμός της υπό συζήτηση πληθυσμιακής ομάδας σε όλη τη Μακεδονία, περίπου 10.000, που μιλάνε το ιδίωμά τους, ώστε να μιλάμε για γλωσσικά μειονοτικά δικαιώματα σε ένα επίσημα αποδεκτό «ανύπαρκτο ζήτημα». Ο Υπουργός Εξωτερικών Ιωάννης Σοφιανόπουλος, μιλώντας στη Βουλή το Νοέμβριο του 1950, θα προσπαθήσει να το εξηγήσει με τον πιο σαφή τρόπο, αφού έχει προηγηθεί συνέντευξη του Προέδρου της Γιουγκοσλαβίας Τίτο σε δημοσιογράφο του *New York Times* και έχει διευκρινίσει ότι η Γιουγκοσλαβία δεν ενδιαφέρεται για την κατάσταση και τα δικαιώματα της «σλαβικής μειονότητας στην Ελλάδα» από οποιαδήποτε εδαφική διεκδίκηση.⁷⁷ Επισημαίνει λοιπόν στην ομιλία του ο Υπουργός: «Είναι ευχάριστον το γεγονός ότι η Γιουγκοσλαβία εδήλωσεν, ότι δεν τρέφει εδαφικές βλέψεις εις βάρος της Ελλάδος. Και θα ήτο επίσης ευχάριστον το γεγονός, εάν εν τη προόδω των διαπραγματεύσεων, αι οποίαι θα επακολουθήσουν, ο Τίτο δηλώσει επίσης καθαρά ότι δεν αισθάνεται καμμίαν ανάγκην να προστατεύση κανενός είδους ανύπαρκτον μακεδονικήν μειονότητα. [...] Εάν αι ελάχισται αυταί άλλως τε μειονότητες είναι υπαρκταί κατ' ουσίαν, είναι πάντως ανύπαρκται και μη προστατεύσιμοι κατά το Διεθνές Δίκαιον».⁷⁸ Μετά από αυτό και άλλοι πολιτικοί τοποθετήθηκαν επί του θέματος. Ο Υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ αναφέρει σχετικά. «Δεν υπάρχουν Σλαβομακεδόνες εις την Μακεδονίαν, η οποία εποτίσθη εις κάθε γωνίαν με ελληνικόν αίμα, η οποία κατοικείται μόνον και μόνον από Έλληνας. [...] Ουδέποτε θα εξήτουν δήλωσιν περί μη υπάρξεως θέματος ανυπάρκτου. Το θέμα δεν υπάρχει δι' ουδένα».⁷⁹ Τον Μάρτιο του 1965, ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου, όταν κατηγορήθηκε ότι στο Βελιγράδι τέθηκε θέμα

⁷⁶ Τ. Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σσ 222-3

⁷⁷ *ibid.* σ. 224

⁷⁸ *ibid.* σ. 225

⁷⁹ *ibid*

για το επίμαχο ζήτημα, απάντησε: «Δια την Ελλάδα μακεδονικόν ζήτημα δεν υπάρχει. Δεν ήτο επομένως δυνατόν να αποτελέση θέμα συζητήσεων».⁸⁰

Παρ' όλες όμως τις παραπάνω δηλώσεις των εκπροσώπων του ελληνικού κράτους, εν τούτοις υπηρεσιακά έγγραφα αναφέρουν την ύπαρξη ξενόφωνης μειονότητας στη Δυτ. Μακεδονία, η οποία μπορεί να αποτελεί εθνικό κίνδυνο.

3.5.1 Οι Ελληνο-γιουγκοσλαβικές συμφωνίες

Εξ αιτίας αυτών των προαναφερθέντων ισχυρισμών, αποφασίζεται επανάληψη των στρατηγικών της μεταξικής περιόδου, αλλά με πιο ήπιο τρόπο, για την γλωσσική αφομοίωση της μειονότητας και την ολοσχερή εξάλειψη του ιδιώματος. Βασικός σκοπός, όπως αναφέρει σε έκθεσή του ο επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων Καστοριάς Κ. Μπέντας το 1951, είναι: «Να καταβληθεί προσπάθεια έντονος και συστηματική δια την γλωσσικήν αφομοίωσιν των ξενοφώνων και απόκτησιν Εθνικής συνειδήσεως».⁸¹ Οδηγούμενος από τον ίδιο τρόπο σκέψης, ο καθηγητής λαογραφίας Στίλπων Κυριακίδης το 1957 γράφει: «Δι' ημάς, ζήτημα σλαβοφώνων υπάρχει, όχι όμως ζήτημα Σλαβομακεδόνων. Θα έπρεπε ίσως να γίνει κάποια προσπάθεια, ώστε να εκλείψει το γλωσσικόν ζήτημα των σλαβοφώνων, διότι πάντοτε η γλώσσα παρέχει επιχειρήματα εις τους γείτονες, επηρεάζει δε σποραδικώς και τους μεταχειριζομένους αυτό, αλλ' αυτό πρέπει να γίνει με πολλήν προσοχήν και περίσκεψιν».⁸²

Για την υλοποίηση των παραπάνω σκέψεων, στο Υπόμνημά του, στα τέλη του 1958, ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ, αντιστράτηγος Φροντιστής, προτείνει να ληφθούν «παντοία μέτρα φύσεως εκπαιδευτικής, αστυνομικής, στρατιωτικής κλπ. προς αφομοίωσιν και εξελληνισμόν των Σλαυοφώνων. Αλλά και άλλα μέτρα αποβλέποντα εις την εκρίζωσιν και αποξένωσιν του στοιχείου αυτού, δια της διευκολύνσεως και υποθάψεως της μεταναστεύσεως των σλαυοφώνων εις το εξωτερικόν, την ανέκδοτον άρνησιν του επαναπατρισμού των σλαυοφώνων φυγάδων και την μεθοδικήν και κατά στάδια μεταφοράν των σλαυοσυνειδητών εις διάφορα σημεία νοτίως του Αλιάκμονος».⁸³ Δεν επρόκειτο όμως να πραγματοποιηθούν αυτές οι αποφάσεις, διότι ήταν χρονοβόρες και δύσκολες στην εφαρμογή. Πράγματι, σε έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρεται ότι επικρατεί «πλήρης στασιμότης του θέματος».

⁸⁰ *ibid.* σσ 225-6

⁸¹ *ibid.* σ. 229

⁸² *ibid.* σ. 229

⁸³ *ibid.* σσ 230-1

Τον Ιούνιο του 1959, υπογράφηκαν οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές συμφωνίες για την παραμεθόρια επικοινωνία. Οι συμφωνίες αυτές ρύθμιζαν ζητήματα οικονομικής, πολιτιστικής και δικαστικής συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες. Συνοπτικά, οι συμφωνίες έδιναν τη δυνατότητα σε 3.000 άτομα από κάθε χώρα να κυκλοφορούν, να εργάζονται και να συναλλάσσονται στην άλλη πλευρά των συνόρων και σε συγκεκριμένη ζώνη πλάτους 10 χιλιομέτρων, όπου θα κινούνταν με τη βοήθεια ειδικών «συνοριακών δελτίων» που θα προμηθεύονταν. Το μέτρο αυτό αφορούσε άτομα από 57 οικισμούς της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας και 62 χωριά των νομών Φλωρίνης, Πέλλας και Κιλκίς, ενώ απέκλειε αυστηρά τους πολιτικούς πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου.

Οι συμφωνίες αυτές αποτέλεσαν την αφορμή, για να εφαρμοσθεί εκ νέου η πολιτική της γλωσσικής αφομοίωσης της επίμαχης πληθυσμιακής ομάδας, που εν τω μεταξύ είχε «παγώσει», μετά την υποβολή του Υπομνήματος Φροντιστή. Αυτή τη φορά στο νέο Υπόμνημα που συντάχθηκε από τον Κ. Χειμαριό, διευθυντή της Α΄ Πολιτικής Διεύθυνσης του Υπουργείου Εξωτερικών, ακολουθήθηκε πιο ήπια τακτική, χωρίς την απαραίτητη «εκρίζωση» των Σλαβοφώνων, που πρότεινε ο Φροντιστής. Έτσι, ο Κ. Χειμαριός, σε έκθεση του επισημαίνει ότι: «υπεγραμμίζετο η ανάγκη της αφομοίωσης, αλλά κατά τρόπον διακριτικόν και κατά στάδια, εξασφαλίζοντα εν γενικαίς γραμμαίς ότι οι Σλαυόφωνοι θα εμάνθανον απταίστως την ελληνικήν, ώστε εις εν πρώτον στάδιον να μεταχειρίζονται ταύτην εκ παραλλήλου προς το σλαβικόν ιδίωμα, ίνα τελικώς δια του εθισμού αποβάλουν την σλαβικήν και υιοθετήσουν εξ ολοκλήρου την ελληνικήν».⁸⁴ Το Υπόμνημα τούτο όμως, το οποίο εγκρίθηκε από τον Ευάγγελο Αβέρωφ και στη συνέχεια από τον πρωθυπουργό Κων. Καραμανλή, δεν προχώρησε σε εφαρμογή, εξ αιτίας της αδικαιολόγητης καθυστέρησης για την λήψη πρακτικών μέτρων, μετά από συνεχείς προς τούτο συσκέψεις.

Τελικά στις 9 Νοεμβρίου 1960 μια συντονιστική επιτροπή αποφασίζει να εφαρμόσει συγκεκριμένα πρακτικά μέτρα, όπως είναι η ανέγερση εκκλησιών, η επισκευή των κατεστραμμένων από τους συμμορίτες, η χορήγηση υποτροφιών σε σλαβόφωνους σπουδαστές κλπ. Μεταξύ όλων όμως, μεγαλύτερης σπουδαιότητας είναι η απόφαση για την «σύστασιν νηπιτροφείων εις Σλαυόφωνα χωρία της Δυτικής Μακεδονίας». Συνεχίζεται λοιπόν η σταθερή πολιτική για την απομάκρυνση των παιδιών από το σλαβόφωνο οικογενειακό περιβάλλον, σε όσο το δυνατόν μικρότερη ηλικία, με την πεποίθηση ότι θα μαθαίνουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα, αφού δεν θα έχουν το χρόνο να συζητούν με την οικογένειά τους στην σλαβική, λόγω της ολοήμερης απασχόλησής τους στα νηπιαγωγεία.

⁸⁴ *ibid.* σ. 232

Έτσι στα τέλη του 1960 ή στις αρχές του 1961 ο πρωθυπουργός Κων. Καραμανλής «ενέκρινε κατ'αρχήν την σύστασιν νηπιτροφείων εις τας σλαυοφώνους κοινότητας τας εχούσας άνω των 30 νηπίων».⁸⁵ Πράγματι το καλοκαίρι του 1963 ήταν έτοιμα 40 νηπιαγωγεία και υπήρχε προοπτική για την ίδρυση άλλων 20 στα χωριά του νομού Φλώρινας. Στα επόμενα χρόνια συνεχίστηκε να υλοποιείται το μέτρο αυτό, μέχρι και τα χρόνια της χούντας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από πρόσφατη έρευνα που έγινε στη Δυτ. Μακεδονία για λογαριασμό της, απεφάνθη ότι αυτό ήταν «ένα από τα πιο πετυχημένα μέτρα που πήραν οι ελληνικές αρχές»,⁸⁶ όσον αφορά την αφομοιωτική πολιτική της.

3.5.2 Μαζικές ορκωμοσίες και Επιτηρούμενη Ζώνη

Στα πλαίσια των αφομοιωτικών στρατηγικών του ελληνικού κράτους απέναντι στους σλαβόφωνους της βόρειας Ελλάδας καταγράφονται και οι μαζικές ορκωμοσίες σλαβόφωνων χωριών, το καλοκαίρι του 1959, όπως αποδεικνύεται από στοιχεία που μας παραθέτει ο *Τύπος* της εποχής, αναφερόμενος στις τελετές που έλαβαν χώρα, με την συμμετοχή των κρατικών αρχών. Η Καρδιά Εορδαίας ήταν το πρώτο χωριό, που οι κάτοικοί του έδωσαν τον όρκο ότι «θα παύσουν πλέον να χρησιμοποιούν το σλαβικόν ιδίωμα και ότι θα ομιλούν εφεξής αποκλειστικώς την ελληνικήν γλώσσαν», όπως περιγράφουν οι εφημερίδες. Ο ελληνικός *Τύπος* υποδέχθηκε με ενθουσιασμό την ορκωμοσία.

Το μικρό χωριό Κρύα Νερά της Καστοριάς, ήταν το δεύτερο χωριό που μετά ένα μήνα ακολούθησε το παράδειγμα της Καρδιάς και επαναλήφθηκε η ίδια τελετή. Μια εβδομάδα αργότερα από την τελετή των Κρύων Νερών, έγινε η τελευταία ορκωμοσία σλαβόφωνου χωριού και συγκεκριμένα του χωριού Ατραπός του νομού Φλώρινας. Οι τοπικές εφημερίδες με ενθουσιασμό ανακοινώνουν, ότι πρόκειται για μια λαμπροτάτη γιορτή που θα περιλαμβάνει ομιλίες, απαγγελίες ποιημάτων, εθνικούς χορούς κλπ., παρουσία όλων των τοπικών αρχών και εκπροσώπων των υπολοίπων κοινοτήτων του νομού.

Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα των εφημερίδων και τις σχετικές περιγραφές των παραπάνω τελετών, στις οποίες αναφέρεται η συμμετοχή όλου του τοπικού κρατικού μηχανισμού, συμπεραίνουμε ότι οι μαζικές ορκωμοσίες ήταν κρατική απόφαση και δεν είχε καμία σχέση με την αυθόρμητη προσέλευση των κατοίκων των σλαβόφωνων χωριών. Υπάρχει μαρτυρία των κατοίκων του Ατραπού σχετικά με τον εθελοντικό χαρακτήρα της

⁸⁵ *ibid.* σ. 233

⁸⁶ *ibid.* σ. 234

ορκωμοσίας που έχει καταγράψει η ολλανδή ανθρωπολόγος Riki Van Boeschoten, η οποία αναφέρει: «ήρθε ο στρατός και πήγαινε από σπίτι σε σπίτι, για να μαζέψει όλους τους χωρικούς στην κεντρική πλατεία [...] Ο κόσμος πήρε μέρος στη τελετή ενάντια στη θέλησή του, δίχως όμως την παραμικρή πιθανότητα να αντισταθεί». ⁸⁷

Στη συνέχεια, από δημοσιεύματα στην εφημερίδα *Φωνή της Καστοριάς*, στο γιουγκοσλαβικό Τύπο, αλλά και στο περιοδικό *Time*, διαπιστώνεται ότι τα χωριά που ορκίστηκαν να μη ξαναμιλήσουν το ιδίωμα είναι πολύ περισσότερα από τρία και νέες ορκωμοσίες καταγράφηκαν το καλοκαίρι του 1960.

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο, η εικόνα της αφομοιωτικής προσπάθειας που συνεχίζεται, σύμφωνα με δημοσιεύματα πάντα του ελληνικού Τύπου, στα περισσότερα Σλαβόφωνα χωριά της ελληνικής Μακεδονίας, είναι εικόνα σκληρής τρομοκρατίας από τους «φύλακες της τάξης», λεπτομερούς και εξοντωτικού ελέγχου της κυκλοφορίας για «λόγους ασφαλείας», ασταμάτητης δράσης χαφιέδων, συνεχούς καθοδήγησης από «φιλοπάτριες» εκπαιδευτικούς και εξορμήσεων του αφοσιωμένου στο «εθνικό καθήκον» στρατού. Πολλές από τις σλαβόφωνες περιοχές περιλαμβάνονταν εκείνη την εποχή στην Επιτηρούμενη Ζώνη, που είχε συσταθεί επί Μεταξά και λειτούργησε ξανά μετά το 1949. Η Ζώνη αυτή που περιλάμβανε συνολικά 420 πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά της Μακεδονίας και της Θράκης, καθώς και μεγάλο τμήμα της Ηπείρου και το βόρειο τμήμα της Κέρκυρας, είχε μήκος 1.212 χιλιόμετρα και πλάτος μεταξύ 5 και 100 χιλιομέτρων.

Τα μέτρα για την κυκλοφορία στη Ζώνη, ήταν πολύ αυστηρά. Οι τοπικές αστυνομικές αρχές είχαν αναλάβει το καθήκον να εκδίδουν ειδικές άδειες σε όσους ήθελαν να εισέλθουν στη Ζώνη και δεν ήταν μόνιμοι κάτοικοι, αλλά είχαν και τη διακριτική ευχέρεια να αρνηθούν την χορήγησή της σε οποιονδήποτε. Επίσης κάθε χωριό είχε «φάκελο» στο γραφείο Α2 της στρατιωτικής ομάδας, που ήταν υπεύθυνη για την επιτήρησή του. Εξ αιτίας αυτής της στρατοκρατούμενης κατάστασης, ήδη από το 1964-65, οι οργανώσεις της Αριστεράς στη Β.Ελλάδα επανειλημμένα ζητούν την κατάργηση της Επιτηρούμενης Ζώνης. Εν τούτοις, τη δεκαετία του 1970 παρατηρούνται οι πρώτες ενέργειες, προκειμένου να πραγματοποιηθεί σταδιακά η κατάργησή της.

⁸⁷ *ibid.* σ. 241

3.5.3 Προπαγάνδα και κινδυνολογία

Στη δυσάρεστη κατάσταση που επικρατούσε τη περίοδο αυτή στην περιοχή παρατηρείται ένα κίνημα κινδυνολογίας διαφόρων τοπικών παραγόντων, που διακηρύσσουν όλη την περίοδο, μέχρι και το πραξικόπημα του 1967, τους «εθνικούς κινδύνους» που εκτίθεται η Δυτική Μακεδονία, εξ αιτίας της συνεχιζόμενης σλαβοφωνίας. Βέβαια τα κίνητρα αυτή της εθνικής αφύπνισης δεν είναι μόνον ο πατριωτισμός, αλλά και η τύχη των περιουσιών που κατασχέθηκαν στη διάρκεια του Εμφυλίου.

Όμως στη δυσάρεστη κατάσταση που επικρατούσε τη περίοδο αυτή στην περιοχή, έρχεται να προστεθεί και η καταγγελία της σλαβοφωνίας, προερχόμενη από ιδεολογικούς κρατικούς μηχανισμούς, που αναφέρονται περιφρονητικά στο «ιδίωμα» και προτείνουν μια κοινή «εθνική γραμμή». Ομοίως και στελέχη της εκπαίδευσης κάνουν εκκλήσεις δημόσια για την εφαρμογή μιας δυναμικής πολιτικής που θα οδηγήσει στην εξάλειψη της σλαβοφωνίας.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός, αντικείμενο κινδυνολογίας, είναι η περίπτωση των συμφωνιών για την παραμεθόρια επικοινωνία. Ενώ, όταν υπογράφηκαν οι συμφωνίες, ένα μεγάλο μέρος του Τύπου και του πολιτικού κόσμου έδειξε μεγάλο ενθουσιασμό, διότι το θεώρησαν θετικό βήμα για τις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις, στη συνέχεια εξέφρασαν φόβους για το έθνος. Ο φόβος συνομιζόταν στην ύπαρξη Σκοπιανών πρακτόρων, που κυκλοφορούν ανενόχλητοι στα σύνορα και ασκούν προπαγάνδα στους χώρους των Σλαβομακεδόνων της Ελλάδας. Περισσότερο ανησυχητική, όμως, ήταν η περίπτωση των Ελλήνων πολιτών, που εφοδιασμένοι με τα ειδικά συνοριακά δελτία, έκαναν συχνά επισκέψεις στην άλλη πλευρά των συνόρων. Συνέπεια τούτου ήταν, στις αρχές του 1962, η ελληνική κυβέρνηση να αναστείλει το μέρος των συμφωνιών που αφορούσε τους Έλληνες, με τη δικαιολογία ότι «οι Γιουγκοσλάβοι ήσκουν φορτική προπαγάνδα επί των Ελλήνων των εισερχομένων εις την περιοχή Μοναστηρίου».⁸⁸ Ομοίως και οι επισκέψεις των γιουγκοσλάβων πολιτών στην Ελλάδα έγιναν αντικείμενο κινδυνολογίας.

Η αντίθεση στις ρυθμίσεις για την παραμεθόρια επικοινωνία, οδήγησε και σε μια άλλη διάσταση, τη γλωσσική, που αποτέλεσε νέο αντικείμενο κινδυνολογίας. Από τις πρώτες μέρες μετά την υπογραφή των συμφωνιών ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Σοφοκλής Βενιζέλος, είχε εκφράσει την θέση του σχετικά με το ενδεχόμενο να εκδίδονταν τα συνοριακά δελτία και στη γλώσσα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, που δεν είχε αναγνωριστεί από την Ελλάδα: «Με το να αναγνωρίσει λοιπόν η Ελλάς το δικαίωμα συντάξεως εις την σλαβομακεδονικήν γλώσσαν τοιούτων δελτίων ελευθέρας εισόδου εις το

⁸⁸ *ibid.* σ. 249

ελληνικόν έδαφος, αναγνωρίζει όχι μόνον την γλώσσαν, την οποίαν οι κάτοικοι των παραμεθορίων χωρίων καθημερινώς αποκηρύσσουν, αλλά και την ύπαρξιν ανυπάρκτου σλαυομακεδονικής μειονότητας». Ακολούθησαν όμως σοβαρές αντιρρήσεις, όσων φαίνεται ότι ήταν καλύτερα ενημερωμένοι για τις διαστάσεις του ζητήματος, όπως ο επιθεωρητής Ιωαννίδης στο υπόμνημά του το 1960, στο οποίο εξέφραζε και τη γνώμη πολλών άλλων «εθνικώς ανησυχούντων».

Η κινδυνολογία συνεχίζεται το 1964-65, κατά τη διακυβέρνηση της χώρας από την Ένωση Κέντρου, όταν σε μια «αυστηρώς άκρως απόρρητη» υπηρεσιακή αναφορά του Χρήστου Κωνσταντόπουλου, στελέχους του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος (ΒΕΙ) αναφέρεται ότι στη Δυτ. Μακεδονία παρατηρείται σημαντική έξαρση της ομιλίας του γλωσσικού ιδιώματος. Με όμοιο τρόπο, ο διευθυντής της ΚΥΠ Παπαγεωργόπουλος τονίζοντας κυρίως το θέμα της ελευθεροεπικοινωνίας, αναφέρει σε έκθεσή του τον Σεπτέμβριο του 1965, ότι: «συνετέλεσεν εις την έξαρσιν της χρήσεως του σλαβοφανούς ιδιώματος και συντελεί επίσης ανασταλτικώς εις την γλωσσικήν αφομοίωσιν των παρ' ημίν Σλαβοφώνων». Αντίστοιχη είναι και η αναφορά του Τμήματος Εθνικών Θεμάτων της ΚΥΠ, σύμφωνα με την οποία μετά την εφαρμογή της ελευθεροεπικοινωνίας το γλωσσικό ιδίωμα χρησιμοποιείται από όλους τους σλαβόφωνους και τείνει να γίνει για μεγάλο μέρος του πληθυσμού καθομιλουμένη γλώσσα.

Από τις μυστικές υπηρεσίες η κινδυνολογία μεταφέρεται στις δεξιές εφημερίδες της εποχής. Ένα μέρος του *Τύπου* αναφέρει με τον ίδιο τρόπο τον κίνδυνο της ελεύθερης χρήσης του ιδιώματος και τις συνέπειες της ελευθεροεπικοινωνίας. Προσθέτει επί πλέον τον κίνδυνο που καιροφυλακτεί από τις εκπομπές του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης των Σκοπίων, την κυκλοφορία σλαβόφωνων ημερολογίων, κάποιους γάμους μεταξύ Ελλήνων και Γιουγκοσλάβων και τον επαναπατρισμό των εξόριστων “ντόπιων” κομμουνιστών. Άλλο μέρος του *Τύπου* αντιδρά σε αυτά τα δημοσιεύματα και τονίζει ότι, «τραυματίζουν και την εθνικήν γραμμήν και επιστημονικήν αλήθειαν, αλλά και την εθνικήν φιλοτιμίαν πληθυσμών δεδοκιμασμένως ελληνικωτάτων». ⁸⁹

Πριν από το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, όσοι είχαν την εθνική ανησυχία με κάθε τρόπο να εξαλείψουν το «ιδίωμα», κατέστρωσαν σχέδιο για τη συγκρότηση παρακρατικού οργανισμού για την πραγματοποίηση του σκοπού τούτου. Στο ειδικό αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών υπάρχει το άκρως απόρρητο τελικό σχέδιο ενός «Μυστικού Πρωτοκόλλου» για τη δημιουργία μιας οργάνωσης με δύο σκέλη, το επίσημο σκέλος της οποίας ονομάστηκε

⁸⁹ *ibid.* σ.255

Ελληνική Μορφωτική Εταιρεία Υπαίθρου και το παράνομο Εθνική Μακεδονική Εταιρεία Υπαίθρου (ΕΜΕΥ). Ο συντάκτης του Πρωτοκόλλου (που υπογράφει με τα αρχικά ΡΚ) στηρίζει το σχέδιό του στην κατασκευή ενός υπόγειου δικτύου, με πυρήνες σε όλα τα σλαβόφωνα χωριά, του οποίου «μοναδικός και αποκλειστικός σκοπός [θα] είναι η εξάλειψις των βασικών επιχειρημάτων των Σλαύων προς στήριξιν των προσπαθειών των και ιδιαιτέρως η εξάλειψις του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος καί τινων συναφών εκδηλώσεων».⁹⁰

Παρ' όλα αυτά, τον Μάιο του 1967, αμέσως μετά την επιβολή της δικτατορίας, η μεθοριακή επικοινωνία καταργήθηκε. Το Υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε επίσημα με δημοσίευση στις εφημερίδες ότι η συμφωνία «θα παύση ισχύουσα από της 13^{ης} Νοεμβρίου 1967». Λόγοι για την καταγγελία της συμφωνίας αναφέρθηκε η ολοκλήρωση της ανταλλαγής των κτημάτων και των δύο πλευρών και η εκτίμηση 'ότι, «απεδείχθη εν τη εφαρμογή της, [...] η Συμφωνία δεν ανταπεκρίνατο πλέον εις τας ανάγκας των σημερινών δεδομένων ούτε και, ως ανεμένετο, εξυπηρέτησε τα ελληνικά συμφέροντα».⁹¹

3.6 Η χουντική πολιτική

Από το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967 και μετά, επικρατεί απόλυτη σιωπή γύρω από το θέμα των σλαβοφώνων στην ελληνική Μακεδονία. Η χουντική πολιτική απαγορεύει την οποιαδήποτε αναφορά στο θέμα και προφορικά και εγγράφως και φτάνει σε τέτοιο σημείο, που ο στρατιωτικός διοικητής του Πειραιά να απαγορεύσει το 1968 τη δημοσίευση στην τοπική εφημερίδα *Η Σαλαμίνα* μιας λαογραφικής σειράς, η οποία περιείχε κάποιες φράσεις στα αρβανίτικα, με την αιτιολογία ότι ο συγγραφέας «χρησιμοποιούσε σλαβική γλώσσα». Η αποσιώπηση αυτή όμως του θέματος δεν σημαίνει και την αδιαφορία των δικτατόρων. Αντιθέτως, βάσει συγκεκριμένης στρατηγικής, υπολογίζοντας ακόμη και το απαιτούμενο χρονικό διάστημα για την υλοποίηση του σκοπού τους, επιδόθηκαν με ζήλο και επιμονή στην εκτέλεση των αποφάσεών τους για την εξάλειψη της ξενοφωνίας. Χαρακτηριστικά, ένας λογοτέχνης και καθηγητής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Φλώρινας αναφέρει: «ποικιλότροπα υποβάλλει στους σλαβόφωνους την ιδέα να δείχνουν ελληνικότεροι του δέοντος, μέχρι γελοιοποίησεως και εξευτελισμού»⁹².

Η χουντική πολιτική για την ελληνοποίηση των Μακεδόνων της Ελλάδας αποφασίζεται το 1968-69 από το Συμβούλιο Εθνικής Πολιτικής (ΣΕΠ) της χούντας και

⁹⁰ *ibid.* σ.258

⁹¹ *ibid.* σ. 259

⁹² *ibid.* σ. 260

αποσκοπεί στην ολοκληρωτική αφομοίωση των σλαβόφωνων. Αυτή η πολιτική αποτελείται από τρία σκέλη. Το πρώτο σκέλος αφορά τον προσδιορισμό του ονόματος, για το οποίο, μετά από εισήγηση του ίδιου του Παπαδόπουλου, τον Οκτώβριο του 1969, αποφάσισε το ΣΕΠ «να παύσουν οι μέχρι σήμερα χρησιμοποιούμενοι χαρακτηρισμοί δια του κατοίκους της περιοχής ως ‘Σλαβομακεδόνες’, ‘Βουλγαρόφρονες’, ‘Ρευστής συνειδήσεως’, ‘Σλαβόφωνες’ κλπ» και «να χρησιμοποιούνται του λοιπού οι πραγματικοί όροι ‘Μακεδονία’, ‘Μακεδόνες’». ⁹³ Το δεύτερο σκέλος αφορά το φακέλωμα και συγκεκριμένα την συγκέντρωση, το ξεκαθάρισμα και τον εκσυγχρονισμό των φακέλων. Το τρίτο σκέλος της δικτατορικής πολιτικής αφορά την εξαφάνιση της διγλωσσίας. Αλλά και πάλι, αυτή η πολιτική έχει δύο πτυχές: η πρώτη πτυχή έχει να κάνει με την διευκόλυνση για την ένταξη των διγλώσσων στο ελληνικό σύνολο και η δεύτερη με την δραστηριοποίηση του κρατικού μηχανισμού για την οριστική εξάλειψη της σλαβοφωνίας.

Η πολιτική για την γλωσσική αφομοίωση, που ακολούθησε το χουντικό καθεστώς, αποτελούσε την υλοποίηση των αποφάσεων και των εισηγήσεων της προδικτατορικής εποχής. Πληροφορίες για την πρακτική πλευρά της πολιτικής αυτής έχουμε από τα Ειδικά Προγράμματα, που εφαρμόστηκαν για την εξάλειψη της σλαβοφωνίας το 1966-67. Υπάρχουν έξι έγγραφα που αφορούν τις κρατικές δραστηριότητες στους νομούς Φλώρινας, Πέλλας, Κιλκίς και Σερρών. Δεν υπάρχουν όμως αντίστοιχα έγγραφα, σχετικά με τους νομούς Καστοριάς και Δράμας. Παρ’ όλα αυτά όμως, ορισμένα δημοσιεύματα του 1970, αφήνουν να εννοηθεί, ότι οι δραστηριότητες αυτές κάλυψαν όλη τη σλαβόφωνη περιοχή της ελληνικής Μακεδονίας. Σκοπός τώρα των Ειδικών Προγραμμάτων είναι η μέριμνα για ζητήματα εθνικής ασφάλειας, για την προστασία της κοινωνίας, για την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, με πρωταρχική επιδίωξη την εξάλειψη της σλαβοφωνίας στις παραμεθόριες περιοχές της χώρας. Η επέκταση του προγράμματος και σε άλλες περιοχές, εκτός της Δυτ. Μακεδονίας, αποφασίστηκε το 1966.

Οι νομαρχιακές αρχές σε συνεργασία με τα Υπουργεία Εξωτερικών και Βορείου Ελλάδος ήταν υπεύθυνες για την κατάρτιση των επιμέρους στόχων και τη χορήγηση των κονδυλίων. Χαρακτηριστική είναι η άνευ προηγουμένου πλουσιοπάροχη χορήγηση επιδοτήσεων σε εθνοφρονούντα σωματεία και συλλόγους και συγκεκριμένα σε φιλολογικούς, πολιτιστικούς, μουσικοχορευτικούς και αθλητικούς συλλόγους.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στη στήριξη των προσκοπικών σωματείων, διότι συντελούν στον «ηθικό φρονηματισμό» και στον γλωσσικό εξελληνισμό της νέας γενιάς των

⁹³ *ibid.* σ. 261

σλαβόφωνων Μακεδόνων, με τη βοήθεια της εξωσχολικής απασχόλησης, της απομάκρυνσης από τους κόλπους των οικογενειών τους, όπου συντηρείται το γλωσσικό ιδίωμα και της δραστηριότητάς τους σε ελληνόγλωσσο περιβάλλον. Παρόμοια τακτική ακολούθησαν και με το Λύκειο Ελληνίδων, του οποίου υπήρχαν παραρτήματα σε όλη τη Δυτ. Μακεδονία, με την προσέλκυση νεαρών γυναικών.

Και την περίοδο της χούντας όμως, τον πρωτεύοντα ρόλο έχει η εκπαίδευση για την εξάλειψη της σλαβοφωνίας στην ελληνική Μακεδονία. Η βασική εκπαίδευση ξεκινά από τα νηπιαγωγεία, που είχαν ιδρυθεί ήδη επί κυβερνήσεως Καραμανλή το 1960-61. Σχετική αναφορά κάνει στην έκθεσή του ο Χρήστος Κωνσταντόπουλος το 1964 και συστήνει «οι νηπιαγωγοί καλόν θα είναι να μη προέρχονται εξ ‘εντοπίων’ και να γνωρίζουν την βασικήν των αποστολήν», δηλαδή την καταπολέμηση της σλαβοφωνίας «εξ απαλών ονύχων».⁹⁴

Τα Ειδικά Προγράμματα, που αποσκοπούσαν στην αποκοπή της νέας γενιάς από το σλαβόφωνο οικογενειακό και κοινωνικό της περιβάλλον, δεν περιορίζονταν φυσικά μόνο στην νηπιακή ηλικία, αλλά επεκτείνονταν και στη σύσταση ιδρυμάτων για νέους. Έτσι, ιδρύθηκαν Οικοτροφεία στις πρωτεύουσες των νομών, με σκοπό τη διαμονή και τη σίτιση σε αυτά των μαθητών και μαθητριών που κατοικούσαν σε απομακρυσμένα χωριά. Τέτοια οικοτροφεία ανεγέρθηκαν στους νομούς Φλώρινας, Πέλλας, Κιλκίς και Σερρών.

Εξαιρετικής σημασίας για την πραγματοποίηση του γνωστού πλέον σκοπού του χουντικού καθεστώτος ήταν το πρόγραμμα χορήγησης υποτροφιών σε σλαβόφωνους νέους, που τηρούσαν τις προϋποθέσεις να παραμείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα μακριά από την οικογένεια τους και τις γλωσσικές επιρροές της. Ο ίδιος ο Χρήστος Κωνσταντόπουλος, υπεύθυνος του ΒΕΙ, το 1964 εισηγείται τη μαζική εισαγωγή μαθητευόμενων τεχνιτών στον Βασιλικό Ναύσταθμο και σε στρατιωτικά εργοστάσια, επισημαίνοντας ότι έτσι «επιτυγχάνεται απολύτως ο εθνικός φρονηματισμός των μαθητών, ως εκ της διαβιώσεώς των εις εθνικό περιβάλλον, [και] η συν τω χρόνω αποσυμφόρησης της περιοχής, δι’ αποκοπής των νεωτέρων εκ του αμέσου περιβάλλοντός των, το οποίον αποτελεί θερμοκήπιον συντηρήσεως του γλωσσικού ιδιώματος».⁹⁵ Προνοώντας ακόμη, ότι μπορεί η προπαγάνδα των Σκοπίων να εκμεταλλευτεί αυτή την ενέργεια, προτείνει οι σλαβόφωνοι απόφοιτοι να προωθηθούν σε άλλες σχολές-οικοτροφεία ή τεχνικές σχολές της Ελλάδας, όπου θα εξασφαλιζόταν βεβαίως ύπνος και τροφή.

Στα πλαίσια του εξελληνισμού και της γλωσσικής αφομοίωσης, στα μέτρα του Ειδικού Προγράμματος περιλαμβάνονται πολυάριθμες ανεγέρσεις ηρώων και προτομών

⁹⁴ ibid. σ. 269

⁹⁵ ibid. σ. 271

Μακεδονομάχων στα σλαβόφωνα χωριά, άπειρες εθνικές επέτειοι και τελετές, διανομή δωρεάν περιοδικών, εντύπων και βιβλίων που αφορούσαν το Μακεδονικό Αγώνα, αλλά και προβολές κινηματογραφικών ταινιών σε χωριά. Η τηλεόραση, που εμφανίζεται για πρώτη φορά επί χούντας στις παραμεθόριες σλαβόφωνες κοινότητες παίζει καθοριστικό ρόλο στο γλωσσικό εξελληνισμό.

Τέλος εφαρμόστηκε το πρόγραμμα εσωτερικού τουρισμού με τίτλο «Γνωρίστε την Ελλάδα», που περιελάμβανε δεκαήμερες εκδρομές στα κυριότερα από εθνική και θρησκευτική άποψη μέρη, όπου συμμετείχαν κάθε χρόνο εκατοντάδες μαθητών και αγροτόπαιδων. Σκοπός του προγράμματος ήταν «η δημιουργία ενεργού εθνικού παλμού μεταξύ των νέων της Δυτ. Μακεδονίας και εμμέσως δι' αυτών, η μεταλαμπάδευσις του εις τας οικογενείας και την περιοχὴν γενικώτερον», σύμφωνα με υπεύθυνο του ΒΕΙ.⁹⁶

Μετά την εφαρμογή όλων των παραπάνω προγραμμάτων, σειρά έχει ο έλεγχος της πορείας του Ειδικού Προγράμματος και τα αποτελέσματα που εμφανίζει αυτή. Το 1971 λοιπόν, μετά από απόφαση του Συμβουλίου Εθνικής Πολιτικής, μια επιτροπή αποτελούμενη από τον γενικό διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών Ε. Γιάνναρη και τους διευθυντές της 1^{ης} και 2^{ης} Διευθύνσεως Πολιτικών Υποθέσεων, Α. Χωραφά και Δ. Παπαϊωάννου περιόδευσε στην περιοχή της ελληνικής Μακεδονίας. Μέσα από συζητήσεις με τις κατά τόπους αρχές στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, οι συνομιλητές τους δεν δίστασαν να τοποθετηθούν και σχετικά με το χρονικό διάστημα που θα χρειαστεί για την εξάλειψη του ιδιώματος, αφού προηγουμένως διαβεβαίωσαν την επιτροπή για τα θετικά αποτελέσματα των μέτρων του προγράμματος.

Η υψηλόβαθμη επιτροπή όμως είχε τελείως διαφορετική άποψη και φανερά ενοχλημένη, στην έκθεση προς τον δικτάτορα Παπαδόπουλο, ζήτησε «να δραστηριοποιηθεί η προσπάθεια προς ταχύτεραν εξάλειψιν του ιδιώματος». Το σημαντικότερο είναι, ότι πρότειναν απαγορευτικά μέτρα απέναντι σε κάθε μορφή σλαβοφωνίας στην ελληνική Μακεδονία, με σκοπό το γλωσσικό ιδίωμα να περιοριστεί στο ελάχιστο εντός πέντε ετών. Με σκοπό την εφαρμογή της παραπάνω πρότασης, η χούντα δραστηριοποιήθηκε σε δύο επίπεδα: στη μετονομασία των τοπωνυμίων της ελληνικής Μακεδονίας από τα «ξενικά» στα ελληνικά και στην εξαφάνιση όσων αντικειμένων ήταν μέρος της σλαβικής κληρονομιάς, όπως επιγραφές στην κυριλική, μνημεία κλπ. Το έργο της μετονομασίας που είχε ξεκινήσει την εποχή του Μεσοπολέμου και συνεχίστηκε μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο, ήρθε τώρα να συνεχίσει η χούντα με την αλλαγή των τοπωνυμίων λιβαδιών, βουνοκορφών, ρυακιών κλπ.

⁹⁶ *ibid.* σ.275

Με το ΒΔ 648 περί μετονομασίας συνοικισμών, κοινοτήτων και θέσεων, το 1968 εξελληνίστηκαν εκατοντάδες τοπωνύμια.

Όσον αφορά την εξαφάνιση της υλικής σλαβικής κληρονομιάς, και σε αυτό επιδόθηκε με ζήλο η χούντα καθ' όλη τη διάρκεια της επταετίας. Τον Ιούλιο του 1967 διορίστηκε στη Φλώρινα μητροπολίτης ο ακροδεξιός ιεροκήρυκας Αυγουστίνος Καντιώτης, ο οποίος, σύμφωνα με δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη*, «γκρέμισε όλες σχεδόν τις παλιές εκκλησίες, ενώ σε πολλές άλλες κατέστρεψε αγιογραφίες ανυπολόγιστης αξίας, μόνο και μόνο επειδή είχαν Σλάβικες ονομασίες ή Σλάβικη γραφή».⁹⁷ Και άλλες περιπτώσεις καταστροφής εκκλησιαστικών μνημείων σε άλλα χωριά προκαλούν ρίγος, όπως ο ενταφιασμός εικόνων με κυριλλική γραφή ή σβήσιμο των κυριλλικών γραμμάτων με καταστροφικό αποτέλεσμα, καθώς και διόρθωση κάποιων άλλων με λαδομπογιά.

⁹⁷ *ibid.* σ. 282-83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Προοδευτική Μεταπολίτευση και χωλαίνουσα Δημοκρατία

4.1 Το «ανύπαρκτο» ζήτημα την περίοδο της Μεταπολίτευσης

Η πολιτική της Μεταπολίτευσης του 1974 χαρακτηρίζεται από μια τάση φιλελευθεροποίησης του σλαβόφωνου καθεστώτος στην ελληνική Μακεδονία. Συγκεκριμένα, παρατηρείται μια πιο χαλαρή στάση απέναντι στις διάφορες απαγορεύσεις, τις οποίες επέβαλλαν οι πολιτικές των προηγούμενων περιόδων, που αφορούσαν τη χρήση της γλώσσας. Αξιοσημείωτο είναι ότι, με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στην στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στους σλαβόφωνους Μακεδόνες, αφού παρέχεται μεγαλύτερη ελευθερία στη χρήση του «ιδιώματος» και επιτρέπεται η είσοδος αυτών στην ενεργό πολιτική.

Η κρατική πολιτική της αποσιώπησης των γλωσσοπολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων της περιοχής διατηρείται στο ακέραιο κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης, ενώ επιπλέον σημειώνεται μία ευρύτατη συναίνεση, όσον αφορά την «ανυπαρξία» των Σλαβομακεδόνων στη Βόρεια Ελλάδα.⁹⁸

Η συναίνεση αυτή προήλθε από το γεγονός ότι, η ελληνική κυβέρνηση είχε βάλει προτεραιότητες σε σημαντικά εξωτερικά ζητήματα, όπως ήταν οι ελληνοτουρκικές διενέξεις που προκλήθηκαν μετά από την κυπριακή τραγωδία του '74, η διαβαλκανική συνεργασία και ο άξονας Αθήνας-Σόφιας, ώστε έπρεπε να δημιουργηθεί ένα κοινό μέτωπο αντιμετώπισης της γιουγκοσλαβικής πολιτικής, που δεν έπαυε από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και μετά να αναφέρεται στο θέμα όλο και με μεγαλύτερη έμφαση. Βέβαια, την περίοδο 1960-78, οι γιουγκοσλάβοι διπλωμάτες σε συναντήσεις τους με τους Έλληνες ομολογούς τους, δεν παρέλειπαν να αναφέρονται στην ύπαρξη μειονότητας στην ελληνική Μακεδονία. αλλά και πάλι, χάριν της καλής γειτονίας, συμπλήρωναν ότι θέματα σαν κι αυτό «δύνανται να τεθούν εις δευτέραν ή τρίτην μοίραν» και πως «το πρόβλημα των μειονοτήτων, είναι ένα θέμα που ανήκει εις την αρμοδιότητα και την ευθύνη της χώρας, εις την οποίαν ανήκουν αι μειονότητες».⁹⁹ Από το 1978 όμως, το Βελιγράδι συνεχίζει όλο και με περισσότερη σαφήνεια να αναφέρεται δημόσια στην ύπαρξη και την καταπίεση της μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα.

⁹⁸ibid. σ. 285

⁹⁹ ibid.

Με την ίδια σαφήνεια αναφέρεται και η ελληνική κυβέρνηση στο «ανύπαρκτο» αυτό θέμα. Επί κυβερνήσεως Καραμανλή, τον Φεβρουάριο του 1978, δημοσίευμα στην εφημερίδα *Το Βήμα*, που ακολουθεί τη γραμμή της κυβέρνησης, αναφέρει: «Η υπόθεση των Σλαβομακεδόνων ως μειονοτικής ομάδας, έχει λήξει για την Ελλάδα». Με τον ίδιο τρόπο περίπου και η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ αργότερα αναφέρεται στο θέμα. Σύμφωνα με τον Υπουργό Εξωτερικών Γιάννη Χαραλαμπίοπουλο, το 1983: «η ελληνική πολιτική στο Μακεδονικό ακολουθεί με αμετακίνητη συνέπεια την ίδια γραμμή από το 1950. Η Ελλάδα δεν θέλει ούτε εδαφικές ούτε μειονοτικές διεκδικήσεις στα μακεδονικά εδάφη της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας, αλλά και δεν δέχεται ύπαρξη ‘μακεδονικής μειονότητας’ στο έδαφός της».¹⁰⁰ Στην επιχειρηματολογία της δε, συμπεριέλαβε ότι, η σλαβομακεδονική μειονότητα αυτοπροσδιορίζοντας την εθνικότητά της εγκατέλειψε την Ελλάδα και επέλεξε για την εγκατάστασή της την Ομόσπονδη Δημοκρατία της Μακεδονίας. Ορισμένοι μετανάστευσαν σε υπερπόντιες χώρες, κυρίως στον Καναδά, Αυστραλία και ΗΠΑ. . Όσο για τους «ελάχιστους» αυτούς δίγλωσσους που είχαν απομείνει, αυτοί απέδειξαν ενεργά την ελληνική τους συνείδηση με τη συμμετοχή τους στους ένοπλους αγώνες του έθνους και την δραστηριότητά τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου. Αυτά είναι τα πλαίσια μέσα στα οποία θα κινηθούν οι θέσεις όχι μόνο της κυβέρνησης, αλλά και όλων ανεξαιρέτα των πολιτικών κομμάτων στη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Από τα μέσα της δεκαετίας, ο συναινετικός χειρισμός του «ανύπαρκτου» προβλήματος είναι πλέον φανερός. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του υπουργού Εξωτερικών Κάρολου Παπούλια το καλοκαίρι του 1986 σε σχετική ερώτηση στη Βουλή: «η διακομματική αντιμετώπιση θεμάτων, όπως του δήθεν Μακεδονικού, αποτελεί πάγια κυβερνητική πολιτική».¹⁰¹

4.2 Η κατάσταση της σλαβοφωνίας

Αυτή την περίοδο η κατάσταση της σλαβοφωνίας στην ελληνική Μακεδονία διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, αλλά και από χωριό σε χωριό. Συμπεράσματα έχουμε μόνο από κοινωνικούς επιστήμονες που έκαναν μελέτες σε μεμονωμένες κοινότητες. Έτσι μια αμερικανίδα κοινωνική ανθρωπολόγος, Jane Cowan, που μελέτησε την καθημερινότητα των κατοίκων στον Σωχό του Λαγκαδά στα μέσα της δεκαετίας του '80, κατέγραψε ότι επικρατεί σχεδόν αποκλειστικά η ελληνοφωνία, η δημόσια χρήση της σλαβικής διαλέκτου γίνεται για

¹⁰⁰ *ibid.* σ. 286

¹⁰¹ *ibid.* σ. 288

συνθηματική επικοινωνία και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σλαβοφωνία παραμένει ενδοοικογενειακή υπόθεση. Επίσης κάνοντας διάκριση στη Τουρκική και τη Βουλγαρική γλώσσα, χαρακτηριστικά έγραψε: «Οι τουρκικές λέξεις ερμηνεύονταν σαν ένα θλιβερό, πλην όμως κατανοητό κατάλοιπο των ‘400 χρόνων σκλαβιάς’. Οι ‘βουλγάρικες’ λέξεις προκαλούσαν πιο περίπλοκες και πιο αμυντικές εξηγήσεις».¹⁰²

Η ολλανδή ανθρωπολόγος Riki Van Boeschoten το 1993, για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, πραγματοποίησε μελέτες σε χωριά του νομού Φλώρινας και στην επαρχία Αλμωπίας του νομού Πέλλας και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «οι ελληνικές αρχές κατάφεραν να περιορίσουν τη χρήση της μακεδονικής γλώσσας, σίγουρα όμως όχι και να την ξεριζώσουν. Αντίθετα διαπιστώσαμε πολύ μεγαλύτερη ζωτικότητα απ’ ό,τι αρχικά περιμέναμε»· επισημαίνει ότι «η ελληνική γλώσσα είναι χωρίς αμφιβολία η κυρίαρχη γλώσσα σε ολόκληρη την περιοχή», αλλά προσθέτει ότι, «ο βαθμός επιβίωσης των μειονοτικών γλωσσών είναι -επίσης- αρκετά εντυπωσιακός».¹⁰³ Σχετικά με την τελευταία παρατήρηση της ερευνήτριας, πρέπει να αναφερθεί, ότι ένας αποτελεσματικός παράγοντας για την επιβίωση του «ιδιώματος» στην περιοχή της Φλώρινας, τη δεκαετία του ’80, ήταν το παραμεθόριο εμπόριο με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία.

Στη συνέχεια ασκείται σκληροπυρηνική πολιτική απέναντι στο «ιδίωμα» σε όλη τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, που περιλαμβάνεται σε μια ετήσια έκθεση της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφαλείας (ΥΠΕΑ), η οποία συντάχθηκε το 1982 και είχε τον τίτλο «Επιβουλή κατά της Μακεδονίας». Στο έγγραφο αυτό γίνονται συστάσεις κατά της γλωσσοπολιτισμικής διαφορετικότητας του σλαβόφωνου πληθυσμού. Πόσες όμως από αυτές υλοποιήθηκαν στη δεκαετία του ’80 δεν γνωρίζουμε ακριβώς. Σίγουρο είναι πάντως, ότι επί κυβερνήσεως του ΠΑΣΟΚ, εφαρμόστηκαν δύο από τις αναφερόμενες στο έγγραφο υποδείξεις.

Η μια ήταν σχετική με τον επαναπατρισμό των πολιτικών προσφύγων του Εμφυλίου στην Ελλάδα και με την απόφαση να εξαιρεθούν «οι μη Έλληνες το γένος». Η απόφαση αυτή αποτυπώνεται στην κοινή υπουργική απόφαση αριθ. 106841/29-12-1982 που υπογράφεται από τους υπουργούς Εσωτερικών Γιώργο Γεννηματά και Δημόσιας Τάξης Γιάννη Σκουλαρίκη και επιβεβαιώνεται από το Ν. 1540/1985 για την επιστροφή των δημευμένων

¹⁰² Jane K. Cowan, «Idioms of belonging: polyglot articulations of local identity in a Greek Macedonian town», στο Peter Mackridgē & Eleni Yannakakis (eds), *Ourselves and others. The development of a Greek Macedonian cultural identity since 1912*, Berg, Oxford-N. York, 1997, σ. 162
<http://books.google.gr/books?id=AiJvm924ankC&pg=PA153&lpg=PA153&dq=jane+cowan,idioms+of+belonging:+polyglot+articulations+of+local+identity+in+a+greek+macedonian+town&source=bl&ots=Q9a-2-TR-2&sig=sV8qNzN92uaqPdOxrlTRCpR7I8M&hl=el&sa=X&ei=npQbUpnzLlrWtAa5mIDABA&ved=0CDUQ6AEwAQ#v=onepage&q=jane%20cowan%20idioms%20of%20belonging%3A%20polyglot%20articulations%20of%20local%20identity%20in%20a%20greek%20macedonian%20town&f=false>

¹⁰³ Τ. Κωστόπουλος, όπ. π. σ. 292

περιουσιών των πολιτικών προσφύγων. Με αυτή τη διάκριση «των μη Ελλήνων το γένος» γίνεται έμμεσα η αναγνώριση της σλαβομακεδονικής μειονότητας στη Βόρεια Ελλάδα. Παρά τις αλλαγές των κυβερνήσεων τη δεκαετία του '80, όλη η κρατική πολιτική συναίνεσε για το θέμα των πολιτικών προσφύγων και τελικά το καλοκαίρι του 1989, η κυβέρνηση Τζαννετάκη θα επισφραγίσει την εξαίρεση «των μη Ελλήνων πολιτικών προσφύγων από τα ευεργετήματα της εθνικής συμφιλίωσης» και της τελειωτικής «άρσης των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου». ¹⁰⁴

Η δεύτερη υπόδειξη που επέλεξε το ΠΑΣΟΚ αναφερόταν στην παρεμπόδιση των νέων της Βόρειας Ελλάδας που είχαν την πρόθεση να φοιτήσουν στο Πανεπιστήμιο των Σκοπίων. Με την απόφαση αυτή το κράτος παρέμβαλε εμπόδια στην αναζωπύρωση της σλαβογλωσσίας στην ελληνική Μακεδονία, αλλά και στην επαφή με τον εθνικιστικό λόγο των Σκοπίων. Με την εφαρμογή ενός άρθρου του «Νόμου Πλαίσιο» του 1982 και αργότερα του άρθρου 49 του Ν. 1268/82 και αφού τα πτυχία του Πανεπιστημίου των Σκοπίων έπαψαν να αναγνωρίζονται από το ΔΙΚΑΤΣΑ, εξ αιτίας του χαρακτηρισμού της σλαβομακεδονικής γλώσσας ως «μη αναγνωρισμένη διεθνώς», «έκλεισε άπαξ και δια παντός ο δρόμος [των ελλήνων φοιτητών] προς τα Σκόπια».

Η πολιτική μη αναγνώρισης της επίμαχης γλώσσας, με την παρέλευση του χρόνου επεκτείνεται και σε άλλες υπηρεσίες. Συγχρόνως όμως γίνεται και μια διεθνής εκστρατεία υπέρ του αποκλεισμού της «ψευδογλώσσας» από οποιαδήποτε επίσημη χρήση, στην οποία συμμετέχουν πολιτικές δυνάμεις, αλλά και πολιτιστικοί φορείς.

Αξιόλογο είναι να αναφερθεί, ότι στα πλαίσια δύο ακραίων γραμμών κινήθηκε η πολιτική της εποχής σχετικά με το «ιδίωμα». Η πρώτη εκφράστηκε από τον αρχηγό της ΔΗΑΝΑ, ο οποίος σε σχετική συζήτηση στη Βουλή για την αντιμετώπιση της σλαβομακεδονικής γλώσσας υποστήριξε, ότι το συντακτικό της δεν είναι συντακτικό σλαβικής γλώσσας, αλλά της ελληνικής και ότι, εκείνοι που το μεταχειρίζονταν το πήραν από τη συνήθειά τους να μιλάνε ελληνικά. Η δεύτερη γραμμή εκφράστηκε από την ακροδεξιά εφημερίδα *Στόχος*, η οποία υπέδειξε προς τον πρωθυπουργό ένα πρόγραμμα που περιλάμβανε 7 δρακόντεια μέτρα για την επίλυση του Μακεδονικού και την καταστολή της σλαβοφωνίας. Φυσικά η πολιτική εξουσία δεν έλαβε υπ' όψιν της τα σχετικά μέτρα, αν και επηρέασαν το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

Χαρακτηριστικό περιστατικό της πολιτικής που επικρατεί στο τέλος της δεκαετίας του '80, υπήρξε η αντιμετώπιση της πρώτης επίσκεψης αντιπροσωπίας 12 εμπειρογνομώνων

¹⁰⁴ *ibid.* σσ 299-300

του Ευρωπαϊκού Γραφείου για τις Λιγότερο Ομιλούμενες Γλώσσες (EBLUL)¹⁰⁵ στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1987, η οποία είχε προγραμματισθεί, ώστε να εξετασθεί η κατάσταση των μειονοτικών γλωσσών στη χώρα και να προετοιμασθεί η εγκατάσταση εθνικής επιτροπής του EBLUL, σύμφωνα με το μοντέλο δράσης που είχε ήδη εφαρμοστεί σε όλα τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Κοινότητας. Η όλη επίσκεψη, δεδομένης της καχυποψίας με την οποία αντιμετωπίστηκε, προκάλεσε τελικώς στην αντιπροσωπία, που αναχώρησε από την Ελλάδα, το ερώτημα «ποια μπορεί να είναι η τύχη των μη αναγνωρισμένων μειονοτήτων, αν αυτή είναι η συμπεριφορά απέναντι στις ‘εγκεκριμένες’ μειονότητες».¹⁰⁶

Στις 30 Οκτωβρίου 1987, λίγες μέρες αργότερα από την επίσκεψη της ELBUL στην Ελλάδα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε ψήφισμα του ολλανδού ευρωβουλευτή Βίλι Κάϊπερς «σχετικά με τις γλώσσες και τα πολιτιστικά στοιχεία των περιφερειακών και εθνικών μειονοτήτων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα». Στην ψηφοφορία που ακολούθησε, μόνο ένας έλληνας ευρωβουλευτής ψήφισε τις προτεινόμενες ρυθμίσεις. Οι υπόλοιποι είτε απείχαν είτε τις καταψήφισαν προσπαθώντας να υποστηρίξουν αναλυτικά το σκεπτικό τους. Ανάμεσα σε όλους τους ευρωβουλευτές όμως, που εξέφρασαν τις αντιρρήσεις τους, τα επιχειρήματα των ελλήνων ευρωβουλευτών ήταν τα πιο ανυπόστατα από όσα ακούστηκαν σ’ εκείνη τη συνεδρίαση.

Όλα αυτά τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του ’80, προετοίμασαν το σκηνικό για την δίωξη των αντιφρονούντων και την εμφάνιση μιας ομάδας ατόμων της νέας γενιάς που διεκδικεί το σεβασμό της πολιτισμικής ιδιαιτερότητάς της.

4.3 Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού- Ουράνιο Τόξο

Από το 1990, μια ομάδα Ελλήνων πολιτών αποφάσισε να δημιουργήσει ένα μη κερδοσκοπικό σύλλογο με την επωνυμία «Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού» με έδρα την Φλώρινα/Lerin. Η ομάδα προχώρησε στην διαδικασία έγγραφης του συλλόγου στο Πρωτοδικείο Φλώρινας. Το δικαστήριο απέρριψε την αίτηση, βεβαιώνοντας ότι ο σκοπός του συλλόγου ήταν η προώθηση της ιδέας ότι «υπάρχει μια Μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα, η οποία έρχεται σε αντίθεση με το εθνικό συμφέρον και σε αντίθεση με το νόμο». Ακολούθησε έφεση στο Εφετείο Θεσσαλονίκης και απορρίφθηκε. Το 1994, ο Άρειος Πάγος υποστήριξε την απόφαση του Εφετείου.

¹⁰⁵Πρόκειται για μια ανεξάρτητη μη κυβερνητική οργάνωση, που εκπροσωπεί, μέσω ενός δικτύου, περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες και διαθέτει πληροφορίες για το ζήτημα αυτό.

¹⁰⁶ Τ.κωστόπουλος, όπ. π., σ. 306

Οι αιτούντες μετέφεραν την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το 1998, το Ε.Δ.Α.Δ καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του άρθρου 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η υπόθεση είναι γνωστή ως «Σιδηρόπουλος και Άλλοι κατά Ελλάδος» ECtHR, 57/1997/841/8107. Μετά από την απόφαση του Στρασβούργου, οι αιτούντες προσπάθησαν για ακόμη μια φορά να εγγράψουν το σύλλογο, αλλά απέτυχαν¹⁰⁷.

Το Μονομελές Πρωτοδικείο Φλώρινας¹⁰⁸ απέρριψε για δεύτερη φορά την αίτηση εγγραφής του σωματείου με την επωνυμία «Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού», εξαιτίας της «σύγχυσης που προκαλείται αναφορικά με τη σωματειακή δράση του». Η σύγχυση που προκάλεσε στο δικαστήριο το όνομα του σωματείου, οφειλόταν στη μειονοτική ταυτότητα των ιδρυτικών του μελών και των καταστατικών του στόχων. Η σύγχυση αυτή, μάλιστα, παρέσυρε το δικαστήριο σε δικανικές εκτιμήσεις αναγόμενες σε εξωνομικά στοιχεία, τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο έρευνας της ιστορικής γλωσσολογίας.

Το παράδοξο είναι ότι απορρίφθηκε η αίτηση εγγραφής ενός σωματείου, όταν μάλιστα αυτό, ύστερα από μακροχρόνιους δικαστικούς αγώνες κατέληξε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και δικαιώθηκε. Στην απόφαση αυτή (Σιδηρόπουλος και λοιποί, 10.7.1998), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε, ότι η συνεταιριστική ελευθερία δεν μπορεί να περιοριστεί και μάλιστα προληπτικά με την αιτιολογία, ότι μια μειονοτική ταυτότητα δεν υφίσταται ή ότι ενδέχεται να αποτελέσει κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια και τάξη. Η ελληνική κυβέρνηση είχε τότε διαβεβαιώσει το Συμβούλιο της Ευρώπης ότι η προηγούμενη περιπέτεια του σωματείου αυτού οφειλόταν σε «δικαστικό λάθος». Η δε Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου θεώρησε ότι η απόφαση του Πρωτοδικείου Φλώρινας είναι πρωτοφανής στα ελληνικά νομικά χρονικά, αφενός μεν διότι, για ακόμη μια φορά, προληπτικά καταστέλλει την ελευθερία συνεταιρισμού ελλήνων μειονοτικών με την επίκληση «άμεσου κινδύνου για τη δημόσια τάξη», αφετέρου δε, διότι επανεξετάζει επί της ουσίας την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου του Στρασβούργου, καταστρατηγώντας έτσι την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που η δικαιοδοσία του παρέχει και επομένως το ελληνικό Σύνταγμα.¹⁰⁹ Ο Άρειος Πάγος με την σειρά του συμφώνησε με την απόφαση του Εφετείου

¹⁰⁷ Γιάννα Κούρτοβικ, «Δικαιοσύνη και μειονότητες», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), όπ. π., σ. 263-66

¹⁰⁸ Απόφαση 243/19.12.2003 Μονομελούς Πρωτοδικείου Φλώρινας

¹⁰⁹ <http://groups.yahoo.com/group/greekhr/message/4265>

Δυτικής Μακεδονίας και δεν έκανε δεκτή την έφεση των μελών.¹¹⁰ Η υπόθεση της «Στέγης Μακεδονικού Πολιτισμού» θα μεταφερθεί για μια ακόμη φορά στο ΕΔΑΔ.

Δεκατρία χρόνια μετά από την πρώτη απόφαση του Στρασβούργου και πάνω από είκοσι χρόνια από την αρχική αίτηση, η Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού παραμένει μη αναγνωρισμένη.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, αναμενόμενη ήταν η μετατροπή του πολιτιστικού κινήματος σε πολιτικό. Στον Ελληνικό χώρο η εθνικιστική δραστηριότητα των Σκοπιανών κλιμακώνεται τον Σεπτέμβριο του 1991 με την ίδρυση της οργάνωσης «ΜΑ.ΚΙ.ΒΕ.» (Μακεδονική Κίνηση Βαλκανικής Ευημερίας), με την εν συνεχεία μετονομασία της σε Ουράνιο Τόξο¹¹¹ και την έκδοση του περιοδικού Ζόρα το έτος 1993.¹¹² Το 1994, η ΜΑΚΙΒΕ κατεβαίνει στις Ευρωεκλογές του Ιουνίου και ενώ συγκέντρωσε μόνο 369 ψήφους συνολικά, η ελληνική διπλωματία αξιοποίησε το αποτέλεσμα, για να καταδειχθεί η μικρή απήχηση των μειονοτικών ακτιβιστών στην περιοχή. Εντελώς διαφορετικά υπήρξαν όμως τα πράγματα με την εκλογική κάθοδο του Ουράνιου Τόξου, το οποίο απέσπασε 7.263 ψήφους σε όλη τη χώρα, από τους οποίους οι 2.250 στο νομό Φλώρινας και οι 1.347 στο νομό Πέλλας. Τα αποτελέσματα αυτά ισοδυναμούν με μια αξιόλογη επιτυχία, αφού, όπως δημοσίευσε ένας Αθηναίος δημοσιογράφος «η σλαβομακεδονική εθνική μειονότητα δεν αποτελεί πλέον φάντασμα στη χώρα μας».¹¹³

Βασικός στόχος του κόμματος είναι η αναγνώριση αυτών των Σλαβόφωνων ως εθνική μακεδονική μειονότητα (ως Σλαβομακεδόνων) στην Ελλάδα και η λήψη μέτρων καλλιέργειας και διάδοσης της μακεδονικής γλώσσας. Άλλη θέση του κόμματος είναι ότι, εναντιώνεται στο μοντέλο των ανεξάρτητων εθνικών κρατών και ζητάει από την Ευρωπαϊκή Ένωση τη συνταγματική κατοχύρωση ανεξάρτητων οικονομικά, «περιφερειακών εθνικών οντοτήτων», που θα ασκούν πολιτική και νομοθετική εξουσία.¹¹⁴

Η μεγάλη αντίθεση και αντιπαράθεση όμως μεταξύ της επίσημης Ελληνικής θέσης και της θέσης του Ουράνιου Τόξου στο Μακεδονικό, δημιουργεί κατά καιρούς εντάσεις - καθώς μάλιστα υφίσταται ακόμα και η αντιπαράθεση της Ελλάδας με τη γειτονική χώρα στο

¹¹⁰ Απόφαση ΑΠ 1448/2009

¹¹¹ Το Ουράνιο Τόξο (σλαβομακεδονικά: Виножито, *Vinožito*) είναι ένα πολιτικό κόμμα στην Ελλάδα, με έδρα τη Φλώρινα που εκπροσωπεί μία ομάδα Σλαβόφωνων (δίγλωσσων Σλαβομακεδόνων) της βόρειας Ελλάδας οι οποίοι ταυτίζονται με το κράτος της "Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας".

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CF%81%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BF_%CE%A4%CF%8C%CE%BE%CE%BF_%28%CE%BA%CF%8C%CE%BC%CE%BC%CE%B1%29 (27-8-2013)

¹¹² <http://akritis-history-of-makedonia.blogspot.gr/2007/08/blog-post.html> (27-8-2013)

¹¹³ Τ. Κωστόπουλος, *όπ. π.*, σ. 324

¹¹⁴ http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CF%81%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BF_%CE%A4%CF%8C%CE%BE%CE%BF_%28%CE%BA%CF%8C%CE%BC%CE%BC%CE%B1%29 (27-8-2013)

Μακεδονικό-, κυρίως στην περιοχή της Φλώρινας. Ένας άλλος λόγος που προκαλεί εντάσεις ανάμεσα στους υποστηρικτές του κόμματος και τους γηγενείς Μακεδόνες, είναι η ρητορική του κόμματος περί υποστήριξης της "γλωσσικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας", που περιλαμβάνει κατ' αυτόν τον τρόπο το σύνολο των σλαβόφωνων Ελλήνων.

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1995, μέλη του κόμματος προπηλακίστηκαν, τα γραφεία του κόμματος πυρπολήθηκαν, ενώ κλάπηκε και εξοπλισμός. Η αφορμή ήταν η ανάρτηση πινακίδας από το κόμμα με την κυριλλική γραφή *Виножито - Лерински Комитет* (μεταφράζεται στα Ελληνικά ως *Ουράνιο Τόξο - ΝΕ Φλώρινας*). Η επιγραφή αυτή ήταν η αφορμή να δεχθούν επίθεση τα γραφεία τη νύχτα 13-14 Σεπτεμβρίου 1995 από πολίτες, με την υποστήριξη του δημάρχου της πόλης μαζί με ένα μέρος του δημοτικού συμβουλίου. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1995 ασκήθηκε δίωξη από την Εισαγγελία Φλώρινας εναντίον τεσσάρων μελών του Ουράνιου Τόξου για "*πρόκληση και διέγερση πολιτών σε αμοιβαία διχόνοια, με αποτέλεσμα τη διατάραξη της κοινής ειρήνης*". Η υπόθεση αυτή έφτασε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με την καταδίκη της Ελλάδος στις 20 Οκτωβρίου 2005.¹¹⁵

4.4 Το δίτομο λεξικό της Ελληνο-Μακεδονικής γλώσσας

Πολύ πρόσφατα εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη σύγχρονο «Μακεδονικό-Ελληνικό Λεξικό» υπό την αιγίδα του Center Mauritus Corpieters στις Βρυξέλλες και της Στέγης Μακεδονικού Πολιτισμού στη Φλώρινα, η οποία μάλιστα σε δημοσίευμα αναφέρεται ως Λέριν, όπως δηλαδή ονομάζουν οι Σκοπιανοί τη Φλώρινα.¹¹⁶

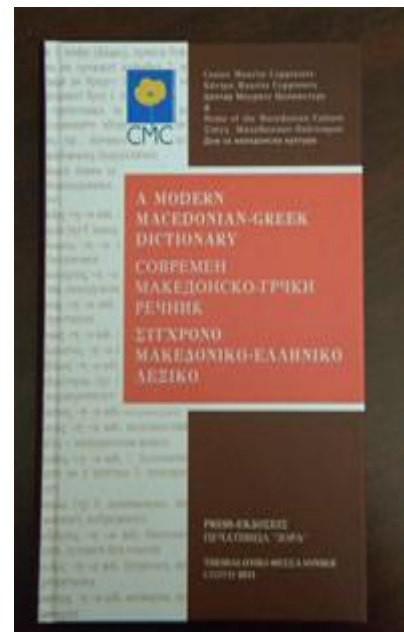
Στο τεύχος Αυγούστου 2011 της εφημερίδας «The books' journal» υπάρχει μία καταχώρηση-παρουσίαση του δίτομου λεξικού της «Μακεδονικής-Ελληνικής Γλώσσας», η οποία συνοδεύεται με τον χαρακτηρισμό από μεγάλη μερίδα πολιτικών, αλλά και Ελλήνων πολιτών, ως «προκλητικό κείμενο προπαγάνδας» αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι: «είναι το πρώτο λεξικό που εκδίδεται στην Ελλάδα, των δύο σύγχρονων γλωσσών που χρησιμοποιούνται στις δύο χώρες, στη Δημοκρατία της Μακεδονίας και στην Ελλάδα. Επίσης σημαντικός αριθμός Ελλήνων πολιτών της εθνικής μακεδονικής μειονότητας στη Βόρεια Ελλάδα χρησιμοποιούν τόσο την ελληνική, όσο και τη μακεδονική γλώσσα. Ένα βιβλίο χρήσιμο σε όλους τους Έλληνες πολίτες και ευρύτερα».

¹¹⁵http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%85%CF%81%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BF_%CE%A4%CF%8C%CE%BE%CE%BF_%28%CE%BA%CF%8C%CE%BC%CE%BC%CE%B1%29 (27-8-2013)

¹¹⁶Ερώτηση στη Βουλή του βουλευτή Β' Περιφέρειας Θεσσαλονίκης Θεόδωρου Καράογλου http://neaflorina.blogspot.gr/2011/08/blog-post_4101.html (27-8-2013)

Μέσα σε λίγες μόνο γραμμές εγείρονται μία σειρά από πολύ σοβαρά ζητήματα εθνικής σημασίας, όπως υποστηρίζει ο βουλευτής Θεσσαλονίκης Θεόδωρος Καράογλου, καθώς γίνεται αναφορά στην ονομασία της ΠΓΔΜ με άλλο όνομα από το επίσημο, γίνεται αναφορά σε ύπαρξη εθνικής μακεδονικής μειονότητας στην ελληνική επικράτεια, γίνεται λόγος για μακεδονική γλώσσα και τη χρήση της, ενώ πολύ καλά μελετημένα φαίνεται να είναι η επιλογή της έκδοσης στην Ελλάδα, όπως χαρακτηριστικά τονίζεται σε όλες τις αναφορές που γίνονται σε δημοσιεύματα.

Αίσθηση προκαλεί δε και το γεγονός ότι στην ηλεκτρονική σελίδα του Center Mauritius Coprieters έχει αναρτηθεί και ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία διοργανώθηκε συνέδριο και συνέντευξη τύπου στις 22 Ιουλίου 2011 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλλες, προκειμένου να παρουσιαστεί το λεξικό.

Αντί επιλόγου...

Κλείνοντας αυτή τη μελέτη, σκόπιμο είναι να αναφερθούν κάποιες τελικές σκέψεις, σχετικά με τις πολιτικές που εφάρμοσε η Ελλάδα, για την γλωσσική αφομοίωση και τον εξελληνισμό των σλαβόφωνων της ελληνικής Μακεδονίας.

Το γενικότερο πολιτικό κλίμα της εποχής στα Βαλκάνια, οι αλυτρωτικού χαρακτήρα μετακινήσεις των πληθυσμών την περίοδο 1913-25, συνέβαλαν, ώστε, σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η παρουσία σλαβομακεδονικών πληθυσμών στη Βόρεια Ελλάδα να αντιμετωπίζεται κυρίως σαν ένα ζήτημα εθνικής ασφάλειας. Η επιβίωση της σλαβογλωσσίας στην ελληνική Μακεδονία έκρυβε τεράστιους κινδύνους για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Με το ίδιο σκεπτικό, η σύνταξη του Abecedar και η ανακοίνωση της προσεχούς λειτουργίας μειονοτικών σχολείων, ήταν προάγγελοι παρόμοιων κινδύνων για την εθνική ασφάλεια της περιοχής. Η εφαρμογή όλων των επίσημων και ανεπίσημων μηχανισμών για το γλωσσικό εξελληνισμό των Σλαβομακεδόνων, είχε ως αποτέλεσμα, οι νέες γενιές αυτών να γίνουν δίγλωσσοι. Με απλά λόγια, οι νεότεροι Σλαβομακεδόνες έμαθαν τα ελληνικά, αλλά το πρόβλημα είναι ότι αρνούνται να εγκαταλείψουν τη μητρική γλώσσα, διατηρώντας έτσι μια εθνοτική στάση.

Οι πιέσεις που δέχτηκαν οι ομιλητές της Σλαβομακεδονικής γλώσσας ήταν ομολογουμένως πολύ έντονες και σε πολλές περιστάσεις βίαιες. Τη μεταξική περίοδο, η πολιτική για τη γλωσσική αφομοίωση των σλαβόφωνων, τα σκληρά μέτρα και ο ανεξέλεγκτος τρόπος, με τον οποίο εφαρμόστηκε, προκάλεσαν μεγάλη δυσαρέσκεια, με αποτέλεσμα την αναβίωση βουλγαρικών αισθημάτων σε μια μερίδα του σλαβόφωνου πληθυσμού. Η δε αρνητική ή ευμετάβλητη στάση τους απέναντι στην Ελλάδα τους χαρακτήρισε πολίτες με «ύποπτα εθνικά φρονήματα». Η περίοδος της μεταξικής δικτατορίας αποτέλεσε την κορύφωση μια πολιτικής που κράτησε επί δεκαετίες.

Αρκετές φορές οι Αρχές έφτασαν στη βία και την ωμή καταπίεση, υπολείμματα της οποίας επέζησαν μέχρι και το 1974. Η χουντική πολιτική, αν και αποσιωπά το ζήτημα της ύπαρξης της σλαβόφωνης μειονότητας στην Ελλάδα, εν τούτοις ακολουθεί μια πολιτική για τη γλωσσική αφομοίωσή της, που αποτελεί υλοποίηση των αποφάσεων και των εισηγήσεων της προδικτατορικής εποχής. Μετά το 1981, κυρίως, ελαττώνεται σημαντικά το πλέγμα των απαγορεύσεων σχετικά με τη χρήση της γλώσσας. Την περίοδο της Μεταπολίτευσης ακολουθείται μια φιλελεύθερη πολιτική απέναντι στο καθεστώς της σλαβοφωνίας. Την περίοδο αυτή, σε γλωσσικό επίπεδο, παρατηρείται αφ' ενός μεν, ότι η παλαιότερη γενιά ακολουθεί την «στρατηγική της σιωπής», ως επακόλουθο της κρατικής καταστολής της

γλωσσικής διαφορετικότητας και της τρομοκρατίας των προηγούμενων χρόνων, αφ' ετέρου δε, ότι οι ίδιοι οι δίγλωσσοι γονείς επιβάλλουν μέσα στην οικογένεια την αποκλειστική ελληνοφωνία, για να επιτύχουν την κοινωνική ένταξη των παιδιών τους απαλλαγμένα από το «στίγμα» της σλαβοφωνίας. Με αυτό τον τρόπο, η σλαβοφωνία γίνεται πλέον ενδοοικογενειακή υπόθεση. Η χρήση του «ιδιώματος» είναι κομμάτι της εικόνας της καθημερινότητας και αντιμετωπίζεται με ανοχή, παρατηρείται μία καθολική συναίνεση, όσον αφορά την «ανυπαρξία» των Σλαβομακεδόνων στη Βόρεια Ελλάδα. Στα τέλη της δεκαετίας του '80, μια μερίδα της νέας γενιάς των ντόπιων σλαβόφωνων Μακεδόνων, μέσα από συνειδητούς αγώνες, διεκδικεί την αναγνώριση της πολιτισμικής του ταυτότητας.

Σημείο τομής στη δεκαετία του '90 είναι η αυτοδιάθεση της ΠΓΔΜ, που αποφάσισαν οι πολίτες της με δημοψήφισμα στις 8 Σεπτεμβρίου 1991, σε περίπτωση της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας. Οι σλαβόφωνοι υφίστανται τη γλωσσική και πολιτιστική, εν τέλει πολιτική, επιρροή της ΠΓΔΜ. Χρησιμοποιούνται, δηλαδή, ως μέσον πολιτικών διεκδικήσεων. Η μόνη διέξοδος από τον φαύλο αυτό κύκλο είναι η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του ιδιαίτερου πολιτιστικού χαρακτήρα και η υποστήριξη της γλωσσικής αυτοεκτίμησης τους, ώστε να μην είναι επιρρεπείς σε διάφορες προσεγγίσεις. Όπως κάθε πολίτης, έτσι και ο μειονοτικός επιθυμεί πάνω απ' όλα να ζήσει με ησυχία και δικαιοσύνη. Αν τα εξασφαλίσει, δεν έχει λόγους να δημιουργεί θέματα, ούτε να πέφτει θύμα προπαγάνδας.

Η σλαβομακεδονική μειονότητα, παρά την αποδεδειγμένη διατήρησή της μέσα στο χρόνο, δεν έχει καταφέρει ακόμη να αναγνωριστεί ως ιστορική μειονότητα στον ελληνικό χώρο, γεγονός που συμπαρασύρει και τη γλώσσα της. Η Ελλάδα με την εσωτερική και την εξωτερική της πολιτική που έχει επιδείξει έως σήμερα στο ζήτημα της σλαβόφωνης μειονότητας στην ελληνική Μακεδονία, φαίνεται ότι δεν έχει εντυπώσει στις πανανθρώπινες αξίες, δεν έχει πίστη στα ανθρώπινα δικαιώματα, που συνεπάγονται τον σεβασμό του «Άλλου».

Στον 21^ο αιώνα, είναι πλέον ανάγκη, να πάψει η Ελλάδα τις δηλώσεις και τα ημίμετρα και να ενταχθεί στο ευρωπαϊκό πνεύμα των καιρών. Θα πρέπει να εφαρμόσει μια μακρόπνοη και αποτελεσματική μειονοτική εσωτερική και εξωτερική πολιτική, που θα στηρίζεται στις σημερινές αρχές περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στα μειονοτικά ζητήματα δεν πρέπει να επιδεικνύεται άγνοια, αδιαφορία, άρνηση συμμετοχής ή παρουσίαση αρνητικών θέσεων, διότι οδηγούν στην περιθωριοποίηση της χώρας. Δεν της επιτρέπεται η συμμετοχή στο ευρωπαϊκό και διεθνές γίγνεσθαι και η παράθεση των απόψεών της, οι οποίες μπορεί να αποβλέπουν στο κοινό καλό, τη συνεργασία, την αλληλοκατανόηση και την ειρήνη των λαών.

Τέλος δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, κάθε χώρα έχει υποχρέωση να συμπεριφέρεται στις μειονότητες που έχει στο έδαφός της, όπως θέλει να συμπεριφέρονται οι άλλες χώρες στις μειονότητες τις συγγενείς προς αυτές. Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να αξιώνουμε το σεβασμό των δικών μας μειονοτήτων, όταν δεν σεβόμαστε εκείνες των άλλων. Άλλωστε, δεν μπορούμε να θεωρούμαστε ένα πολιτισμένο, δημοκρατικό κράτος, όταν δεν αναγνωρίζουμε σε όλους τους πολίτες μας, όλα τα δικαιώματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Ανδρέου Ανδρέας., «Φθίνουσα πορεία της γλώσσας», Λ. Εμπειρικός, Αλεξάνδρα Ιωαννίδου, Ελένη Καραντζόλα, Λάμπρος Μπαλτσιώτης, Σταμάτης Μπέης, Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτρης Χριστόπουλος (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Βαλντέν Σωτήρης, *Ελλάδα-Γιουγκοσλαβία, Γέννηση και εξέλιξη μιας κρίσης και οι ανακατατάξεις στα Βαλκάνια 1961-1962"*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1991

Βότσης Πέτρος., «Gregor Pralchev, Goce Delchev, δικαστικά έγγραφα» Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Γεωργίου Χρήστος., «Ευρύτερη χρήση της γλώσσας και από άλλες πολιτισμικές ομάδες», Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Γιαννησοπούλου Μαρία., «Η γλώσσα ως όριο», στο Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Διβάνη Λένα, *Ελλάδα και μειονότητες: Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα, Νεφέλη, , 1995

Εμπειρικός Λεωνίδας, «Γεωγραφική κατανομή των διαλέκτων στην Ελλάδα», στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Ιωαννίδου Αλεξάνδρα, «Κείμενα, αλφάβητα, γλωσσικές παραλλαγές», Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

_____, «Αναξιοποίητο υλικό», στο Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Ιωάννου Κρατερός et al, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: οι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στη Διεθνή Έννομη Τάξη*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1990

Κούρτοβικ Γιάννα, «Δικαιοσύνη και μειονότητες», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα, Κριτική, 1997

Κωστόπουλος Τάσος, «André Mazon», στο Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

_____, *Η απαγορευμένη γλώσσα, Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2008

Λιθοξόου Δημήτρης, *Η μητρική γλώσσα των κατοίκων του ελληνικού τμήματος της Μακεδονίας πριν και μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών*, Θέσεις 38(1-3/1992)

Μαυρέας Δημήτρης, «Γλωσσικός σχεδιασμός: Η περίπτωση της ελληνικής νοηματικής γλώσσας (ΕΝΓ)», *Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, «Ζητήματα γραπτών πηγών», Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

- Μιχαηλίδης Ιάκωβος, «Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας» στο Λ. Εμπειρικός, (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001
- Μπαλτσιώτης Λάμπρος, « Η πολυγλωσσία στην Ελλάδα», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 63, 1997
- Μπουσχότεν Ρίκι Β., «Οι σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας, Γεωγραφικά, δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία», στο Λ. Εμπειρικός et al. (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001
- Σελλά-Μάζη Ελένη, «Διγλωσσία και ολιγότερο ομιλούμενες γλώσσες στην Ελλάδα», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Κριτική, Αθήνα, 1997
- Σιούσιουρας Πέτρος, *Πτυχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο Μεσοπόλεμο: Η πολιτική και νομική θεώρηση του Πρωτοκόλλου Πολίτη-Καλφώφ και των Παγκαλικών Συμφωνιών*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2003
- Τόντσεφ Φ., «Χρήση των σλαβικών ιδιωμάτων», Λ. Εμπειρικός et al (επιμ.), *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα: αρβανίτικα, βλάχικα, γλώσσες της μειονότητας της Δ. Θράκης, σλαβικές διάλεκτοι της Μακεδονίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001
- Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος και Χριστόπουλος Δημήτρης, «Ο εντοπισμός του μειονοτικού φαινομένου στην Ελλάδα από την νομική επιστήμη και το δίκαιο», στο Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα, Κριτική, 1997
- Glogg Richard, *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα, Α. Καρδαμίτσα, 1999

Ξενόγλωσση

Cowan Jane K., «Idioms of belonging: polyglot articulations of local identity in a Greek Macedonian town», στο Peter Mackridge & Eleni Yannakakis (eds), *Ourselves and others. The development of a Greek Macedonian cultural identity since 1912*, Berg, Oxford-N. York, 1997

Meillet A. (Antoine), *Les langues dans l' Europe nouvelle*, Paris, Payot, 1918

Villari Luigi, «Races, religions and propagandas», στο L. Villari (επιμ.), *The Balkan question*, , New York, E. P. Dutton and Company, 1905